

Székely Péter

Loki a bennünk élő démon archetípusa

Bevezetés

Szinte közhely számba megy, hogy mindenki 'álarcot' visel. Sokáig nem értettem, hogy miért erőltetik ezt a nézetet, holott saját magunkat eredendően nem tudjuk meghamisítani. Úgy gondoltam, hogy mindenki úgy cselekszik, ahogy az adott helyzet megköveteli, s annak a tudásnak a felhasználásával, amit eddig tapasztaltunk. Tehát saját szellemünk szerint tesszük a dolgunkat, mivel az a tudásanyag, amit használunk a sajátunk. Így számomra nem volt világos, hogy akkor hogyan cselekedhetünk álarcok mögött?

Majd elmentem dolgozni, s itt nap mint nap szembesülök ezzel. Mindenki játsza a szerepét, s valódi énjéből korán sem mutat olyan sokat, mint azt eredetileg hittem. Azért, hogy jobb színben tűnjön fel a többiek előtt, eltitkolja valós véleményét bizonyos dolgokról, s azt mondja, amit a többiek hallani szeretnének. Mindenkinek fontos a státusza, image, a róla kialakított kép, hogy a többiek, hogyan vélekednek róla, s ezekért sokan képesek álarcot húzni. De mi rejlik az álarc mögött?

Itt most ezt próbálok bemutatni egy ősi isten segítségével, ki ezt a titkolt archetípust képviseli. Ez az isten Loki, ki később szerepéhez méltón démonná degradálódott, ám az archetípus, amit képvisel szinte megkövetelte ezt a változást. Ő az északi mitológia bajkeverő istene, ki miatt az istenek sokszor kerültek szorult helyzetbe, de sok esetben ki is húzta őket ebből. Az emberekhez hasonlóan az istenek is úgy gondoltak Lokira, mint egy olyan személyre, ki kínos nekik, de szükségük van rá. Loki egy olyan archetípust, ősi mintát hordoz magában, mely minden emberben benne van, de nem szeretne tudomást venni róla. Ő az, aki visszanéz ránk, ha benézünk az álarc alá. Azonban az embereknek miért kell álarc alá rejteniük valódi énjüket? Ennek oka a társadalomból ered.

A mindennapi életben, a dolgos hétköznapiakban, az egyénnek sokat kell alkalmazkodnia. Ez gyakran azzal jár, hogy elnyomja saját feltörő érzelmeit, azonban ez a záloga annak, hogy szociálisan beilleszkedjék, s céljait elérje. „Az az alkalmazkodás, amelyet a mai patriarchális kultúra megkövetel... [az emberektől], a görög mitológiában Prokrusztész ágyához hasonlatos. Az Athénba tartó utazókat ráfektették erre az ágyra. Ha túl rövidek voltak, megnyújtották őket, ha pedig túl hosszúak, egyszerűen levágtak belőlük, hogy megfelelő méretűek legyenek. Néhány férfi pontosan belefér a prokrusztészi ágyba, ahogyan léteznek férfiak, akiknél a sztereotípa (azaz külső elvárások) és az archetípa (azaz belső hajlamok) egybecsengenek... A sztereotípiákhoz való alkalmazkodás azonban igencsak nagy szenvedést jelent annak a férfinak, akinek az archetipikus mintája eltér attól, aminek 'lennie kéne'.”

Ez történik minden nap az emberekkel. Nem csak belső valónkat kell úgy alakítanunk, hogy másnak megfelelően, hanem folyamatosan féken is kell tartani magunkat, kerülve a hirtelen és intenzív érzelmi megnyilvánulásokat. „Az érzelmek kontrollálásának képessége, amely egy szempontból nagyon kívánatos dolog, egy másiktól megkérdőjelezhető

teljesítmény, mivel a társas érintkezés változatosságát, színét, melegét csökkenti.” Így a napi rutin egy olyan dolgot erőltet ránk, aminek nem szívesen engedelmesszünk, de muszáj. A cél szentesíti az eszközt, még akkor is, ha saját magunkat béklyózzuk meg miatta. De mi ez a cél? „...Az emberek mindenekelőtt boldogok szeretnének lenni, s legtöbben azt gondolják: akkor leszek boldog, ha mindent megkapnak, amit csak akarnak. Ha azonban a kívánságok számosak és túl nagyra vágyók, akkor a hajkurászásukra rámehet az egész élet, anélkül hogy az ember valaha is boldognak érezné magát. Egyszerűen képtelenség mindent megszerezni, amit az ember kíván...” Ahhoz azonban, hogy mindent megszerezzen, dolgoznia kell folyamatosan. Ez azt eredményezi, hogy a munkájához fog ragaszkodni, mivel csak ezzel látja biztosítva a boldogságának zálogát: a pénzt. Ebből akarja megvenni a boldogságát...

A cél érdekében uralkodnunk kell magunkon, érzelmeink túlzott megnyilvánulásai felett, azonban az elnyomással ezek nem tűnnek el. Bennünk maradnak, s időben eltolódnak, s majd várják a pillanatot, mikor kitörhetnek a tudatunk kontrollja alól. Ezek az elfojtott érzések, gondolatok felhalmozódnak tudat alatt, s egy olyan belső feszültséghez is vezethet, melyet a tudat már nem tud uralni. Hatással lesznek a tudatos gondolkodásra, s így teljesen el is szakadhat az egyén a realitások talajáról, vagy ami még rosszabb egy hirtelen dühkitöréssel az egész felszabadul. Ez az egyén számára akár tragédiába is torkolhat, ki is rúghatják emiatt. A legtöbb embereknek ez oly nagy kudarc, hogy sokan emiatt zuhannak súlyos depresszióba. Ekkor a megszokott rutin, mely béklyóként nehezedett az emberre, de egyben biztonságot és állandóságot is biztosított, elvész, s helyette nem marad más, mint a bizonytalanság. Ilyenkor szokták hangoztatni, hogy végre azt csinálhatja, amit akar, de ott a probléma, hogy sokan nem is tudják igazán: mit is akarnak. Ez a függetlenség ugyan tele van lehetőségekkel, azonban az ember ezt nem így éli meg. Legtöbbünk megrázkódtatásként fogja fel, s igyekszik visszaállítani a rutin biztos bilincset. Így nem marad más választás, minthogy végsőkéig ragaszkodni a saját állásához. Ezzel megkíméli magát a szabadság kínzó magányától és a vele járó stressztől.

Ezzel azonban szentesíti az elfojtást, aminek akár súlyos következményei is lehetnek. Súlyosabbak, mint egy munka feladása, hiszen olyan tünetek képződhetnek ilyen elfojtott indulatok esetében, melyek komolyan veszélyeztethetik az egyes ember életét is. Már a múlt század elején felfigyeltek arra az orvosok, hogy bizonyos tünetek szimbolikus jelentéssel bírnak. „A tünetek képződése – az álmokhoz hasonlóan – egyik módja a tudattalan psziché megnyilvánulásának; és mindkét megnyilvánulási mód egyaránt szimbolikus.” Az olyan ember, ki úgy érzi, nem tudja ’lenyelni’ a vele történeteket, nagy valószínűséggel nyelési görcsei, nyelési zavarai lesznek. Jung egy másik páciensénél, akinél rendszerint asztmás rohamot tapasztal, kiderült, hogy otthon ’nem jut levegőhöz’. Egy harmadik esetben, aki úgy érzi, hogy a ki nem mondott sérelmek miatt majd megfullad, nem ritka a köhögő görcs illetve a légzési nehézség. Tehát a frusztrált, elnyomott, de fel nem dolgozott konfliktusok könnyen olyan súlyos fizikai tünetekhez vezethetnek, mint a bénulás, fuldoklás, emésztési zavar, pánik betegség és egyéb komoly betegségek. Mind azért, mert nem tudjuk feldolgozni ezeket a konfliktusokat, így elfojtjuk azokat. Ha ezeket nem kezeljük megfelelőképpen, akkor komoly problémáink lehetnek, „...mert a kórokozó helyzetekben képződött indulatok természetszerűen folyásá-

nak útja el volt zárva, és hogy a betegség lényege abban állott, hogy aztán azok a 'bennrekedt' indulatok rendellenes munka végzésére használódtak fel."

Tehát az elfojtás nem oldja meg a problémáinkat. Egyetlen megoldás marad csak, ha ezt a túlnyomást apránként feloldjuk. Sokszor annyi is elegendő, ha kibeszéljük magunkból sérelmeinket. Erre valók a gyóntató székek, barátokkal való beszélgetések azokban a bizonyos romkocsmákban és Freud talking-cure (csevegés kúra) módszere.

Freud vezette be az elfojtás fogalmát legelőször a pszichológiai illetve orvosi terminológiába, azonban magát a jelenséget már korábban is ismerték. Már a mítoszok is írtak erről a jelenségről, csak nem épp oly egyértelműen, mint Freud. Többnyire szimbolikus történetekkel próbálták meg leírni ezt, így nem olyan egyszerű feltérképezésük. A legtöbb mítosz és mese ezeket a belső démonokat megszemélyesítette, s mint élő organizmusok hatottak az emberre. Ők testesítik meg legbelsőbb félelmeinket. Ők azok, kik az árnyékokból visszabámulnak ránk, miközben attól rettegünk, hogy mikor csapnak le, örületet hozva reánk. Holott, ha ismernénk természetüket, nem az árnyékok közt keresnénk... hanem a tükörben. Démonokra tekintve legtöbbször saját vonásainkat ismerjük fel. Ez sokakat elborzaszt, s ezért olyan félelmetesek.

Akár isteneink, démonaink mindig velünk lesznek. Nem zárhatjuk ki egyiket sem, hiszen kiegészítik egymást. A skandináv mitológiában Odin és Thor mellett mindenki ismeri Lokit. De miért éppen Loki az, akit megemlítenek az emberek, ha észak istenei szóba kerülnek? Az világos, hogy Odin és Thor képviselik azt, ahogy viselkednünk kellene, de Loki – aki a pusztulást hozta sajátjaira – hogy jön ide? Elvileg ellenségek, ám ez nem volt mindig így. Kezdetben vele együtt építették fel azt a világot, amit később elpusztított. Hogyan lehet ez, hogy mégis előbbre való az emberek szemében, mint Frey, Baldur vagy Heimdall? Ezekre a feleletet mítoszainkban találjuk.

Ma azért lehetnek fontosak ezek a mítoszok, mivel az emberi gondolkodás alapján véve nem változott az elmúlt 2000 évben. Így, ami akkor értéknek számított, az ma is az. A filmekből megismert karakterek köszönnek vissza ezekben a mítoszokban, s isteneink olyan példaként szolgálnak a mindennapi ember számára, ami egyszerűsítheti az életét. „Mindannyiunkban élnek istenek és istennők. Rajtuk keresztül az önmagunkba tekintés pillanatában valami összekapcsolódik, amit már ösztönösen is éreztünk magunkról. Olyan ez, mint a tükör, amiben először látjuk meg magunkat. A felismerés pillanata megvilágosítja számunkra, hogy mások mire is reagálnak bennünk, és ezáltal tisztább képet kaphatunk magunkról...” Ez azonban démonainkra is egyaránt igaz és Loki egy közülük.

Jean Shinoda Bolen írt egy könyvet, mely a bennünk élő istenekről szól, itt azonban a bennünk élő démonokról lesz szó.

Testvér - Loki és Odin

1.1 Loki származása - Óriásnő Sarja

Loki is olyan isten, kinek alakja az idők folyamán változott a kor igényeihez igazodva. Tehát itt nem csak egy Lokiról lesz szó, hanem valamennyi változatáról,

1. ábra: Ismeretlen művész: Edda illusztráció – Loki 17 századi kéziratból AM 738 4to, 41r, BW Loki (1680)

kezdve az eredeti mítoszokban szereplő család északi istentől, Wagner által megálmodott Logen keresztül a mostanság igen népszerű képregényes feldolgozásig, marveli Lokiig. Mindannyian valamelyest különböznek egymástól, de alapvető személyiségük mégis egybeköti őket. Ahhoz, hogy őket jobban megértsük, szükség van visszamenni egészen a gyökerekig, hiszen mindegyik változat végső soron az őseredeti Lokiig vezethető vissza (1. és 2. ábra). Azonban ahhoz, hogy Lokiról, illetve személyiségéről érdemben lehessen beszélni, be kell mutatnom azt a világot, amiben ő fogant. Ehhez az Eddákat hívom segítségül. Így nem kizárólag az Eddákban szereplő történetek alapján határozom meg alakját, hanem az úgynevezett északi mítoszok utóéletét is nagyító alá veszem.

Loki nem volt oly népszerű isten, mint Odin (a skandináv panteon főistene) vagy Thor (a vérbeli harcos). Talán ezzel magyarázható az is, hogy nem rendelkezett annyi megnevezéssel, mint az előbbieket. Olyan kultusza sem volt a nép körében, viszont egyes kutatók feltételezik, hogy a vasárnap (laugardagr – tisztálkodás napja) eredetileg neki volt szentelve.

Nevével kapcsolatban módfelett érdekes, hogy egy-két névváltozattól eltekintve – ami főként csak az Eddákban szerepel – helyi változatai nincsenek. Míg Odinnak számos neve volt

csakúgy, mint Thornak és a többi istennek, addig Loki neve meglehetősen egyezményes. „Nevének eredeztetése is alig magyarázható. Talán az indoeurópai *leug és a germán *luk ’hajlít (hajlékony, ravasz)’ esik hozzá legközelebb; esetleg az ugyanebből származó izlandi lúka/ljúka ’bevégez, befejez, lezár’ ige (főképp eszkatologikus értelemben a világ pusztulásánál).” Akárcsak Odinnál itt is leíró névvel van dolgunk, amelyben valamelyest személye tükröződik, illetve az eddikus történetekben elfoglalt helyére, szerepére utal.

Származását meglehetősen homály fedí. Ködös utalások vannak csak eredetével kapcsolatban, azonban mindenki egyetért, hogy egy igen ősi családból származik. Apja Fárbauti óriás - vagy jégóriás – volt, anyja pedig Laufey (Nálként is hivatkoznak rá) óriásasszony volt. Óriás származásához tehát nem fér kétség, ezt bizonyítja Loki egy másik névváltozata: Hveðrung vagy Hvedrung, ami azt jelenti, hogy Óriásnő Sarja. Loki szüleiről ennél többet nem lehet tudni. Tehát annyi bizonyos, hogy az óriások

2. ábra: Ismeretlen művész: Edda illusztráció – Loki
(NKS_1867_4to_93r_Loki)

nemzettségéből származik, s effektív rokoni szál nem köti a Fényes Istenekhez.

Lokinak akad két testvére: Býleist (Býleistur) és Helblindi. Őt néhányan önálló óriásként vagy istenként tartják számon, azonban nem lehet szó nélkül elmenni afelett, hogy ez a név ugyan az, mint a Seregvakító (Herblindi/Helblindi/Helblind), ami Odin egyik neve. N. Balog Anikó azonban máshol találja meg a két isten közötti rokonságnak a bizonyítékát. „Ezt a nézetet a Verses Edda szövegein kívül a skald költészetből is ismert kenning is alátámasztja, miszerint Ódinn=Byleistr; Loki=Byleistr fivére.” Ez a kapcsolat sok mítoszkatatóknak feladta a leckét, s viszonyuk mai napig sem tisztázott. Azonban az bizonyos, hogy Odin és Loki között vérszövetség volt, de erről később.

Loki nem élt oly kicsapongó életet, mint Odin. Neki felesége, Sigyn mellett csak két szeretője volt Angurboða (Bánathozó) és Glut óriásasszony. Meglepő módon Loki nem volt házasságtörő, hiszen első felesége Glut volt majd őt követte Angurboda még Asgardba érkezése előtt volt a párja, míg Sigyn utána. Azonban mindhárom feleségétől voltak gyermekei: Gluttól két lánya született (Einmyria és Eisa) Angurboda-tól a Világszörnyek, míg Sigyn-től Narfi, Nari és Váli. Gyermekeiről is bővebben kitérek később.

Loki tehát Asgardba Odin révén került, s nem születés jogán. Így ő az egyik legöregebb istenség az északi panteonban, azonban nem a legérettebb. Szíporokázó jelenség, akár maga a tűz (Logi/Loge), azonban oly zabolátlan is egyben.

1.2 Vidraváltság

A mítoszok nem mesélnék el mindent. Vannak olyan történetek, melyekre csak utalnak és vannak melyek feledésbe merültek. Azonban ezek az események nem múltak el nyomtalanul. Sok esetben olyan helyeken lapulnak meg, ahol általában úgy érzi az olva-

3. ábra: Alex Fantalov: A világ teremtése; Oroszország, 20. század vége

só mintha kihagyták volna valamiből, vagy épp kissé zavaros. Loki és Odin kapcsolata is ilyen. Kapcsolatuk semmi esetre sem mondható szeretet teljes testvéri köteléknek, inkább amolyan kutya-macska barátságának. Arra azonban nem derül fény, hogy miért is. Emiatt feltételezhető egy olyan esemény, mely egy életre lekötözte Mindennek Atyját.

Mint már fentebb kifejtettem egybecsengő nevek alapján Odin és Loki akár testvérek is lehettek. Igaz Odinnak sok neve volt így nem zárható ki az sem, hogy Loki két testvére Býleistr

(Býleistur/ Byleistr) és Herblindi (Helblindi/ Helblind/ Seregvakító) egy azon személyt jelöl, mégpedig magát Odint. Azonban itt nem édestestvérekről van szó, hiszen mindkét istennek más-más volt az anyja és apja. Vértestvérek voltak ők, ha úgy tetszik vérszövetség volt köztük. „Emlékszel-e, Ódin,/ vérünket mi valamikor/ elvegyítettük örökre./ Sört soha el nem fogadsz,/ így ígérted,/ ha nem kettőnknek hozzák.” Tehát ahol Odinnak hely jut ott Lokinak is. Az, hogy hogyan esett meg ez a szövetség, homályba vész.

Ide tartozik egy történet, mely ugyan későbbi lejegyzésű, mint az eddig tárgyalt mítoszok, azonban valamiféle megoldást kínál a két isten ily szoros kapcsolatára. A történet azért keltette fel a figyelmemet, mivel Odin, Haenir és Loki állnak az események középpontjában, csak úgy, mint az első emberpár teremtésénél az idők kezdetén (3.ábra). Így okkal feltételezhető, hogy a két esemény időrendben egymáshoz közel állt. Különösen azért, -mivel Haenir az Asz-Ván háború békekötésekor a Vánokhoz került, s később vezetőjükké választották.

A történetben Odin, Loki és Haenir a világ kezdetén sokat vándoroltak. Egyik vándorútjuk során Loki megölt egy vidrát, aki – mint később kiderült Hreiðmar fia volt vidra álcában. A gazda két fiával (Fáfnir és Regin) elfogatta a Fényes Ászokat, s vérváltságot követelt. Mivel Loki ölte meg Oturt, a vidrát, ezért neki kellett kiváltania a barátait. Loki elment Andvari törpéhez, aki éppen hal képében úszkált a vízben. Kifogta, s életéért

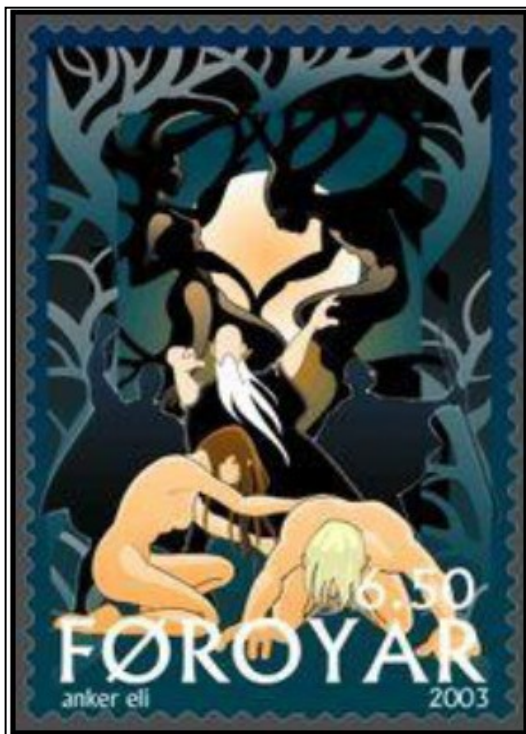
váltságot kért. Andvari adott annyi aranyat, amivel megváltotta saját életét, azonban egy gyűrűt meg akart magának tartani. Loki viszont ezt nem engedte. Andvari megátkozta a gyűrűt, hogy tulajdonosát elveszejtí. „Mit tőlem raboltál,/ A ragyogó arany/ Két fivérre hozzon/ Hirtelen halált,/ Nyolcz királynak szerezzon/ Szörnyű veszedelmet!/ Kincsemnek soha/ Ne örüljön senki!” Loki mindezek után visszament Hreiðmarhoz megváltani a társait Andvari aranyával. Otur lenyúzott vidrabőrét meg is töltötték arannyal, azonban a bajusza kilógott, s a gyűrűvel kellett befedni azt, amit pedig Loki megtartott volna. Így esett meg, hogy Loki megmentette Odin életét.

„Elég hát az aranykincs,/ bő váltságot nyertél/ fejemért cserébe...” Itt láthatjuk, hogy az északi népeknél lényegében a gyilkosságot meg lehetett váltani, ez a vérváltság. Az eredeti szemet-szemért elv érvényesül itt is, azonban saját halálát megválthatta a közösség előtt az áldozat családjának ’kártalanításával’. „A gyilkosság és az erőszak büntendő cselekedet volt náluk [vikingeknél és a germán törzseknél is], és szigorú normák szerint éltek. Az emberölésért nagy összegű bírságot kellett fizetni. Egy forrás szerint egy gazda gyilkosát 189 marhafejre büntették. Az ilyen súlyos bírságok, azzal együtt, hogy a gyilkos egész családján számon kérhetik a bűnét, elrettentésül szolgáltak. A gyilkos tönkretelthette az egész családját.”

Loki követte el a gyilkosságot, így neki kellett kiváltania az elhunyt értékét. A történetből egyértelműen kiderül, hogy nem tudta valójában kit ölt meg, csak akkor, mikor felvilágosították. Ő azt hitte egy közönséges vidrát terített le, így saját fejét kellett megváltania, s addig túszként ott maradtak Hreiðmarnál társai, Odin és Haenír. Ezzel biztosította a gazda a váltság kifizetését.

Ez mindenképp arra utal, hogy Lokit a másik két isten igenis testvérének tartotta, mivel túszként addig ott maradtak, kockára téve életüket, amíg Loki össze nem szedte a vérváltságot. Odin itt az életét bízta Lokira.

Látható, hogy az Arany Ászok nem mindenható istenek, hanem nagyon is emberiek. Ugyanazok a normák kötik őket, mint az embereket. Ez azonban nem azért van, mert nem állna hatalmunkban, hanem ezzel is példaként szolgálnak az embereknek. Ha valami vétséget elkövettél, igenis vállalnod

4. ábra: Anker Eli Petersen: Ask and Embla; Postverk Føroya bélyege 2003.

5. ábra: Lorenz Frölich: Loki in flight, Edda-illusztráció XIX. század vége

kell a következményeket, s akit megbántottál, megsértettél vagy kárt okoztál, helyre kell hoznod. A család pedig – bármit is követtél el – mögötted kell, hogy álljon, ahogy Loki mögött is ott állt Odin és Haenír.

1.3 „Legfőbb, mit nyerhetsz, a férfibarátság”

Loki és Odin között szoros kötelék van. Sokszor kísérték el egymást útjaikon, s sok kalandon vettek részt együtt. A legtöbb mitoszkutató úgy véli, hogy kettejüknek meglehetősen mély előtörténetük van, ami sajnos az Edda művekbe nem került lejegyzésre, viszont utalnak ezekre. Csak néhány történetet ismerünk ezekből, s valószínű, hogy sok történet végleg elveszett a történelem homályában. Viszont arról a férfibarátságról, amit később vérszövetséggel pecsételtek meg, nem csak közös történeteik mesélnek. Egyéb képességeik is az irányba mutatnak, hogy több van köztük, mint egyszerű kötelék. Személyiségük és cselekedeteik a legtöbb esetben azonos sémát követ. Mindkettejüknek volt része száműzetésben, részt vettek az ember teremtésében (4. ábra), s sok esetben mindketten kultúrístenként jelentek meg – Odin megalkotta a rúnákat, ellopta a méhsert; Loki feltalálta a hálót, csellel megszerezte az istenek fegyverzetét. Néhány kutató megkockáztatja azt a feltevést is, hogy ők ketten ikrek, így valódi vérrokonság is áll fent köztük. „...Loki Ódin kozmikus dublóre a kozmológiában, démo-

**6. ábra: Foster Mary H: Loki as a salmon;
1901. Asgard Stories- Tales from Norse
Mythology**

nikus ellenfele az esckatológiában. Mindkettőjükben vannak sámánisztikus vonások, de Loki sámánútjának határt szab a horizontális vetület, míg Ódin alakja szorosan kapcsolódik a világfához...” Sámán képességeiknek egyik jellemzője, hogy különféle állatok alakját képesek felölteni. „Csak alszik ő, a durva hős,/ a rőt-szakállú vén hadúr,/ mint óriás Imír, az ős,/ a száz testet váltó Lodur,/ Fenris, Midgard, a pikkelyes,/ Thor, a villám, a félkezű,/s minden mi vad és egyszerű/ és hősi és kezdetleges.” Weöres Sándor is úgy ír Lokiról, mint valami alakváltó istenségről. Odin például sas alakban szerezte meg Gunnlödtől a méhsert, míg Loki sas-alcában kereste

meg Trym óriáskirályt, ki ellopta Thor kalapácsát (5.ábra). Máskor pedig lazaccá alakult, hogy elmeneküljön társai elől (6.ábra), s még sorolhatnám. Az ő esetükben az állattá alakulás után is megtartják a beszéd és gondolkodás képességét, így nem vedlenek át azzá az állattá. Inkább amolyan beszélő állatok lesznek, kikre a ravaszság és gyors felfogó képesség csakugyan jellemző, mint a népmesék beszélő állataira.

Az állati alak nem minden esetben jelenti azt, hogy visszasüllyed az értelmé. „Állati aspektusa sem a primitívek, sem a tudattalan számára nem jelent értékcsökkenést, hiszen bizonyos értelemben az állat az ember fölött is áll. Az állat még nem veszett bele saját tudatába, és még nem állította szembe dacos énjét azzal a hatalommal, amely élte, hanem szinte tökéletesen eleget tesz a benne uralkodó akaratnak...” Tehát teljesen összhangban van saját magával és a környezetével. Ezt azonban csak úgy érheti el, ha engedelmeskedik ösztöneinek. Így az állati alak a legmélyebb tudattalant szimbolizálja, aminek természetes közege az érintetlen, sötét vadon. Az osztatlan egész. A természeti népeknél még a mai napig tartja magát az az elképzelés, hogy az embernek van egy ’bokor-lelke’, ami egy vadállatban vagy növényben inkarnálódik. Ebben az esetben az ember azt a vadállatot amiben inkarnálódott a bokor-lelke testvérének tekinti. „Jól ismert pszichológiai tény, hogy az egyén rendelkezhet ilyen, más személyekkel vagy tárgyakkal kialakuló tudattalan identitással.”

7. ábra: Ask och Embla; Sölvesborg

Tehát ez a fajta állati alak, vagy épp ’bokor-lélek’ nem a tudati kontroll teljes hiányát jelenti, hanem egy olyan ősi bölcsességet, mely egyidős a világgal. A legtöbb mitológiában a teremtés koronája az ember, így az állatok már jelen voltak a világban. Így érthető, hogy ők többet tudnak a világ dolgairól, mint az ember, s sokkal jobban alkalmazkodtak a környezethez, mint az ember, ki inkább a környezetet próbálja megváltoztatni igényeinek megfelelően. Odin és Loki tehát oly ősi bölcsességgel rendelkeznek, mellyel a többi isten nem versenyezhet. Ez a tudás is összekapcsolja kettejük személyét, s ki is egészítik egymást.

Kettőjük mélyebb kapcsolatáról maga Odin, mint Fenséges vagy mint Világjáró is beszámol: „Voltam ifjú is egykor,/ egymagam éltem,/ utam el-elvéttem;/ társat találtam,/ hozzám hasonló férfit,/ szívem gazdagon szárnyalt.” Odin múltját is fedik sötét foltok, akárcsak Lokiét. Ilyen a száműzetése, mely hol önkéntes volt – mint itt hangsúlyozza – hol pedig egy cselekedetért büntették így. A vers tanulsága szerint sokat vándorolt a világban, s útjain egyáltalán nem kísérték el. Így érthető, hogy igencsak szívesen gondol vissza Lokival való találkozására, ki egy ’hozzá hasonló férfi’. Ez viszont csak a Tandori-féle fordításban egyértelmű, a Bernáth-félében már nem. Bernáthnál már minden ízben egy általános és ősi bölcsellett van dolgunk, amibe már nem fér bele Odin és Loki kapcsolatának leírása.

„Lódurtól meglódultak” – Az első emberpár

A mítoszok általában rólunk szólnak, még akkor is, ha maga az ember nem is szerepel benne. Azonban minden mítoszban a világ teremtésének végeztével az ember megalkotása következik. Nekem olybá tűnik, hogy maga a világ létrehozása is inkább egy másodlagos jelenség, a lényeg az, hogy legyen helye az embernek és ne lebegjen a semmi-

8. ábra: Robert Engels: Ask Embla

ben. Tehát az egyik legfontosabb esemény a mítoszokban az első emberpár életre keltése. Ez minden esetben a legtiszteletreméltóbb istenek teszik, hol segítséggel, hol anélkül. Itt Odin lesz az kit emiatt is hívnak Emberistennek vagy Mindennek Atyjának.

„Mindaddig, míg hárman/ közeledtek a kíséretből,/ jóságos erős ázok/ jöttek a házhoz;/ találtak a tenger partján/ két kezdete-fát,/ egy kőrist, egy szilt,/ szabad sorsú sarjakat./ Lelkük nem lélegzett,/ szavuk nem szóltat,/ maguk nem moccantak,/ ép színük elapadt./ Lett lélegzetük Ódintól,/ szavuk szóltat Hönirtől,/ Lódurtól meglóduáltak/ s ép színük éledt.” Így teremtették meg az első emberpárt Askot, azaz Kőrist és Emblát, vagyis Repkényt (7. ábra).

Meglepő módon nem az istenek alkották meg az ember testét, hanem találták. Mondhatni, hogy készen megvolt az üres porhüvely. Ők csak életet adtak. A Bibliában az Úr alkotja meg

teljesen az embert, s életet is ő ad neki, azonban a skandináv mitológiában az ember életre keltéséhez három különböző isten együttes cselekedete szükséges, s három különféle dolgot ad az embernek. Az életet adó lehetet így három részből tevődik össze. Ez lényeges különbsége a lélekfelfogásnak a kereszt-

9. ábra: Spanielf (-d4oub3y): Odin, Hahnir and Lodur; Deviant.com
XX. század vége

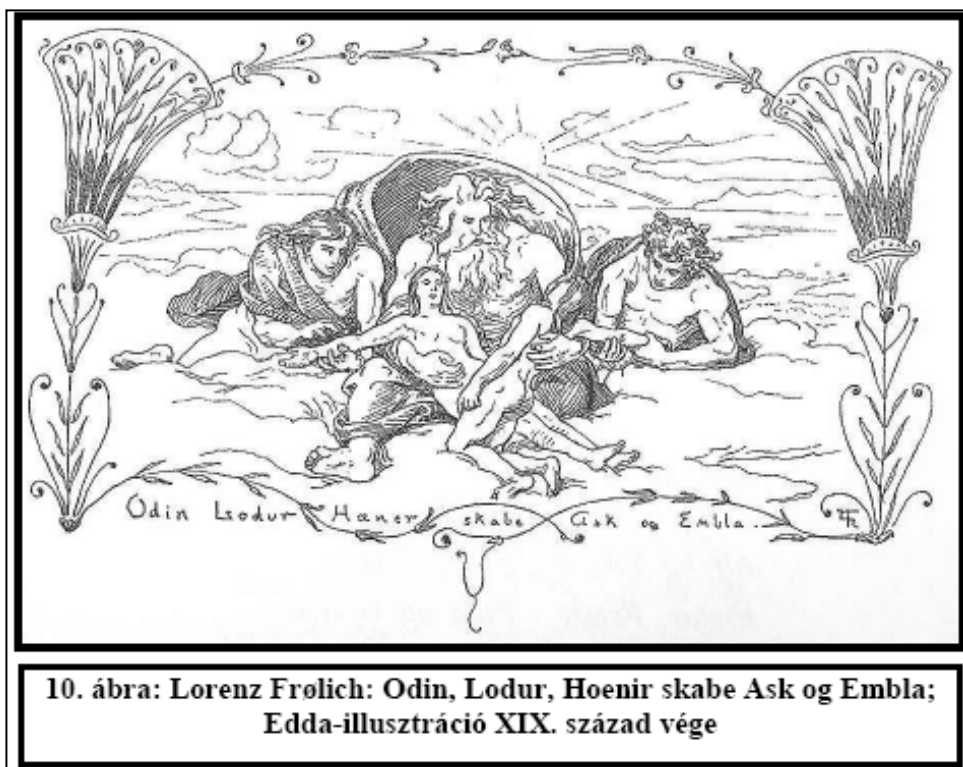
tény szemlélethez viszonyítva. Tehát az ember három alkotóelemtől éledt fel, így az északiak hite szerint a lélek, vagy psziché három részből tevődik össze.

Odin az embernek szellemet adott (8. ábra). A szellem felelős az életért, s szél természetévé révén lehet páráként, levegőként is említeni, maga a lélegzet pedig egy olyan szél, mely magából az emberből árad. Így ezek a fordítások ugyan mind más nézőpontból közelítették meg, de ugyanazt írták le. Odin az embernek szellemet adott, ihletet, amiből meríthet. Ez a szellem, azonban nem csak egy ember szelleme, hanem az egész közösségé, tehát a csoportos beállítódás, mely hatással van az egyes ember gondolkodására. Művészetben ezt preformációnak nevezik, de ezt Jung kollektív tudattalannak hívja.

„Loki a tagadás ősi szelleme, minden rossznak kútfeje, az emberben, a természetben és az elemekben. Az Ázok (istenek) közül rendszeren Odinnal és Hönnirrel együtt lép fel, így p. o. az emberek teremtésénél is, melyhez ő az érzékiséget adja.” Én Lokit nem minősítem, van jó és rossz oldala kétségtelen. Ugyanezt más fordítók másképp írták le, én most ezeket mutatom be. Lódurtól ’meglódultak’ és ’lett ép színük’; ’színt adott orcájuknak, elültette bennük az érzelmeket és a beszédre való képességet’; ’kiformálta arcukat, s megtanította őket látni, hallani és beszélni’; vagy éppen ’színt és vért’ kaptak; illetőleg ’mozdulatot’ adott és ’jó színt’; máshol pedig ’hőt és hamvas arcot’. Átnézve ezeket a kifejezéseket majd mind kiemeli a színt és a mozdulatokat, ami magában hordozza a nonverbális kommunikáció minden jellemzőjét (gesztusok, érzelmek kifejeződése az arcon). Bernáth István azonban konkrétan megnevezi azt, amire a többiek csak utalnak: ’vért’ (9. ábra). A vér nem termelhet hőt, de ha zavarban vagyunk, akkor lángolhat az arcunk; ha remegünk a dühtől, akkor felrobbanhatunk, s ezekre rendszerint azt szokták mondani, hogy heves vérmérsékletű. Tehát a vér itt a vérmérsékletre illetve magukra az érzelmekre, a bennünk rejlő sokszor tudattalan folyamatokra utal.

Magukat az érzelmeket a tudat egyáltalán nem tudja befolyásolni, legfeljebb titkolni meglétüket. Például ha valakire haragszunk, de tudjuk, hogy volt oka megcselekedni azt, amiért rá most mérgesek vagyunk. Saját érzelmeinket nem tudjuk átállítani, de megértéssel tudunk felé közeledni. Am a mély érzelmeket nem hiába hívják így, hiszen a tudatunk legmélyéről kúsznak be a tudatunkba, s sokszor el sem lehet nyomni őket, legfeljebb sok gyakorlással. Az érzelmek lényegében tudattalan viszonyulás valamire vagy valamivel szemben. A személyes tudatalattink sokszor nem képekkel és nem formákkal informálja a tudatot, hanem érzelmekkel. Így az adott személyhez úgy fogsz közeledni, ahogy azt az érzelmeid diktálják, azonban az okok sokszor nem tudatosak. Nem tudod, miért van hirtelen jó kedved, vagy épp lehangolt. Ezek mind a tudatalattinkból törnek fel. Am az itt említett példa is megvilágítja, hogy általában egy bizonyos dologhoz több érzelmi beállítódás is kapcsolódhat, s ilyenkor a tudat határozza meg a dominánst... ha tudja. Tehát „...az érzelmek motívumok, és mint ilyenek, az organizmust valamilyen tevékenység lefolytatására készítetik.”

Az érzelmek értéke azonban nagyon ellentmondásos. Egyfelől a „férfiaktól elvárják, hogy kordában tartsák érzelmeiket... hogy rezzenéstelen arccal тұrjenek mindent.” Másfelől erénynek számít, ha valaki empatikus vagy épp szenvedélyes. Egyszerre lehet hatalmas teher, ha épp gyászolunk, s lehet a felszabadulás forrása. Sok olyan információt dolgoz fel az agyunk, ami nem jut el a tudatunkig, azonban érzelmeink hüen tükrözik a

10. ábra: Lorenz Frølich: Odin, Lodur, Hoenir skabe Ask og Embla; Edda-illusztáció XIX. század vége

feldolgozott információt. Ha például valakinek a viselkedése zavar, s ettől nem túl jó érzésünk támad, azonban az okát nem tudjuk; vagy például egy helyzet kiértékelése is hasonlóan érzelmi benyomások alapján határozható meg legtöbbször, csak visszagondolva, vagy mások beszámolóit alapján tudhatjuk meg legtöbbször, hogy mi is zavart minket, vagy miért értékeltük úgy az adott szituációt, ahogy. „...A világóceán partján talált farönkök./ akiknek az elmúlás késével metszett arcára/ Loki, a cselszövő varázsolt idvezült/ mosolyt.”

Tehát Lokinak köszönhetjük érzelmeink sokaságát, melyek sokszor oly csapongóak, vagy visszafogottak, akár maga Loki. Hol segít, hol akadályoz bennünket. Hol lobog, mint a tűz, hol hűvös, mint a hó. S ha valaki figyelmesen hallgat rá, sok mindentől megóvhatja magát és jobban viszonyulhat a környezetében élőkhöz. Nem véletlen, hogy Richard Wagner tüzszellemként írta le Logét, hiszen a Ring-tetralógiában is olyan csapongó a szelleme, mint az eddikus művekben.

Haenir az embereknek 'akaratot' adott, 'megajándékozta őket értelemmel és a mozgás tudományával', hol meg 'lelket' kaptak. Az akarat és értelem teljesen egyértelműen a tudatot reprezentálják, vagyis azt a kontrollt, mely az előbbieket – kollektív és személyes tudattalant – korlátozza egy cél érdekében. A célokat azonban sok esetben ezek a tudattalan tartalmak határozzák meg. Ha a freudi modellt nézzük, ez a felettes-én. „A felettes-

én, mondja Freud, erkölcsi képződmény, amelyben (és most tessék figyelni az eleganciára), a szülők közvetítésével tudásunkra hozott, de igazából a nagyszülőkre valló erkölcsi elvek, normák, szabályok tiltások vannak jelen...”

Összegezve nem véletlen hogy a három istent ilyen sorban mutattam be, s szerintem már látszik is az a rendszer, mely szerint először a kollektív tudattalan (Odin) szállta meg az embert. Ezt követte a személyes tudattalan (Loki), mely főként vágyakat, érzéseket tartalmaz, s sokszor ellentmondóak egymással is. Utóbbi azonban rendkívül szoros kapcsolatban áll a tudattal, a lélek tudatos részével. Hiszen tudatos érzelmi beállítódást képes oda száműzni, s fel is tudja onnét hozni, tudatossá tenni. Mindkettő tudattalan, de amíg a személyes tudattalan főként érzelmi beállítódásokat és okokat tartalmaz,

addig a kollektív tudattalan olyan sémákat, mintákat, amik azt mutatják meg, hogy hogyan boldogulhat jobban a szociális világban. Olyan mintha egy DNS láncot vizsgálnánk. Míg a kollektív tudattalan a DNS lánc rendszere, addig a személyes tudattalan az atomok, melyből felépül. Mindkettő rendkívül ősi, így végtelenül bonyolult is.

Ezekre az irányíthatatlannak tűnő erőkre ül rá a tudatos akarat, az értelem, mely Haenir adománya. Ez azonban csak szabályozza, s nem uralja ezeket a rendszereket. Igencsak „...úgy tűnik, hogy a jelenségek közül az értelem a fiatalabb, mert bizonyos mértékben joggal feltételezzük, hogy mi magunk alkotjuk meg, s mert éppen ilyen joggal hisszük, hogy a nagyvilág fennmarad anélkül is, hogy értelmezniénk... Értelemadásunk formái történelmi kategóriák, melyek visszanyúlnak egy ködös régi korra, amellyel általában nem számolunk. Az értelemadás bizonyos nyelvi címkék felragasztásával jár,

11. ábra: Elmer Boyd Smith: A harmadik ajándék, egy hatalmas kalapáccsal (1902)

amelyek a maguk részéről szintén ősi képekből származnak. Bármely oldalról közelítjük is meg ezt a kérdést, mindig a primitív csodavilágba visszavezető nyelv- és motívumkutatás területére érkezünk.”

A különböző népi hiedelmekben a gyermek születésénél általában három sorslény határozza meg annak sorsát, s főként halálát. Majd minden esetben ezek a sorslények női figurák, de nem ritka a férfi vándor sem. Ahogy itt kiszabták Ask és Embla 'sorsnélküliek' sorsát azzal, hogy életet adtak és szaporodásra serkentették őket; Odin, Loki és Haenir is valamelyest sorslényként jelenik meg (10. ábra).

Az ember teremtésének mélyebb elemzése azért fontos, mert benne rejlik az emberi psziché sokfélesége, valamint remek példaként szolgál arra, hogy több ezer évvel ezelőtt is fellelhető a mítoszokban az ember lelkének, pszichéjének leírása. Mindezek pedig még ma is ugyanolyan érvényesek, mint akkor. Mindent összevetve „...a pszichológiai típusú kérdések felvetése nem köthető szigorú értelemben véve az önálló lélektan megjelenéséhez; jóval korábról kell vennünk az érv- és példaanyagot akkor, ha hitelesen szeretnénk bemutatni a lélektan által máig respektálható eredményeket.”

Felebarát - Loki és Thor

2.1 Istenek Fegyverzete

A legtöbb skandináv istennek vannak nevezetes fegyverei, amik későbbiekben jelképeivé váltak. Thort általában kalapácsával szimbolizálják, míg Odint lándzsájával. Sifet aranyhajáról lehetett leginkább felismerni, s Odin legendás gyűrűje, Cseppentő is jelképevé lett és még sorolhatnám. Azonban ezek a tárgyak nem voltak mindig birtokukban.

Loki egyik legjelentősebb tette az, hogy sikerült a törpékkel elkészíttetnie ezeket a mágikus eszközöket. Azonban nem jó szándékból tette, hanem azért, hogy jóvátegye egy csínytevését. A történet előzménye ugyanis az, hogy Thor feleségének, Sifnek tövig levágta gyönyörű szőke haját. Thor, mikor ezt meglátta éktelen haragra gerjedt, s követelte, hogy Loki adja vissza Sif aranyhaját. Loki ezt megígérte, hogy mentse életét.

Az, hogy itt mi volt Loki motivációja, nem derül ki, azonban sokan ezt az örökös csínytevéséi közé szokták sorolni. Itt úgy viselkedett, akár egy éretlen gyerek, aki azt hiszi, mindent megtehet büntetlenül. Levágta Sif szőke haját, mert 'jó poénnak tűnt'. Valószínűsíthetően félt attól, hogy magára hagyják és elfelejtik, így mindent megtett, hogy a figyelem középpontjában maradjon, s ne felejtse el. Tetteivel ebbéli félelmét próbálta leplezni. Ugyanakkor azért is, hogy a többiek elfogadják, s csínytevéseim ők is nevesselek, osztozzanak egy közös mókás élményen. Valódi indítéka mellett alighanem irigység is közrejátszott tettében, ezért esett a választása Sifre, Thor feleségére. Viszont tettei következményeit rosszul, vagy épp egyáltalán nem mérte fel. Kissé szeleburdi, kapkodó és meggondolatlan, de nem rossz szándékú. Ebbéli vonásaiban hasonlította össze Jan de Vries többek közt az észak-amerikai mítoszok tricksterjéhez (Trükköshöz).

Visszatérve a történethez, Loki elment a legügyesebb kovácshoz, Ivaldi műhelyébe. Előadta kérését, s a törpe mester rendre el is készítette Szíf aranyháját, Gungnir lándzsa és Skíðbládnir névre hallgató csodálatos hajó mellett. „Loki hát megkapta, amit kért, és békével távozhatott volna. De hát – nem olyan bordába szótték, hogy akárhonnán is békével távozzék.”

A törpék nemzetségénél volt egy másik kiváló kovács, Szindri. Az Ármányos felkereste őt is. Fogadott a saját fejében, hogy nem tud jobb eszközöket készíteni, mint az előbbi mester. Szindri állta a fogadást, s nekilátott dolgozni testvérével Brokk-kal. A kovácsmester meghagyta öccsének, hogy folyamatosan fújtasson, mert csak így tud olyan eszközöket elkészíteni, ami túlszárnyalja a rivális kovács munkáit. Brokk így fújtatott folyamatosan, de Loki légy alakban megpróbálta megzavarni háromszor is. Ez nem sikerült, s így készen lett az Aranysörényű Vadkan, egy csodálatos gyűrű, a Cseppentő, és a Mjöllnir (11. ábra).

A kész holmikát Asgardba vitték, hogy a Fényes Ászok tegyenek igazságot a fogadás ügyében. Brokk javára döntöttek, mivel mindenki úgy látta, hogy a legcsodálatosabb fegyver Mjöllnir, ami Thor kezében végzetes fegyver. Ezzel megvédheti a teremtett világot a Ragnarökig. Így Loki elvesztette a fejét, azonban kikötötte a törpének, hogy nyakához nem érhet, mivel az nem volt az alku tárgya. „Brokk s tagadhatta, hogy ebben igaza van, hát beérte kisebb büntetéssel: fogott egy jó erős szíjat, és összevarrta a száját. Ezt a fényes ászok se bánták, örültek, hogy egy darabig nyugságuk lesz Loki gonosz és hazug nyelvétől.”

Loki élve megúszta, s saját leleményének köszönhette életét – amibe saját maga folytán került bele. Minden isten megkapta azokat a fegyvereket, amik később jellemezték, s jelképeikké váltak. Loki személye tehát az északi mitológiában nélkülözhetetlen, mivel ő az az istenség, aki sziporkázó személyiségével olyan előnyhöz juttatta társait, ami biztosította hatalmuk megszilárdítását.

Loki légy alakja nem önkényes, így személyiségének egy részét reprezentálja. Mindig ott van, ahol nem kéne, s többször hozza ki társait a sodrúkból, ami miatt ő az egyetlen isten, akit folyton folyvást halállal fenyegetnek. Loki így szemtelen és idegesítő volta miatt hozható rokonságba a léggel, illetve a történetben helyesebben böggöllyel. Nem véletlen hívják Legyek Urának. Csipkelődő magatartása a Lokasennában is ezt erősíti. Ugyanakkor személyiségében meghúzódó gonosz erőket is szimbolizálja, hiszen sok kultúrában a legyet a bűnnel, ördögi erővel hozzák összefüggésbe, s a holt álatok körüli rajzása miatt a halál megtestesítői. Loki esetében a halál sem áll távol tőle, hiszen ő Hel atyja.

Ezért is olyan ellentmondásos a természete. Először 'tréfájával' árt a társainak, de mikor jóvát teszi az elkövetett bűnt, a többieket is kárpótolja. Megváltja bűneit. Mintha a barátságukat, elismerésüket megpróbálná 'megvásárolni'. Más mítoszokban, például a görög panteon isteneinek fegyvereit egy közülük való nagytehetségű isten, Héphaisztosz kovácsolta nekik, ki emiatt hatalmas tiszteletnek örvendett. Itt azonban Loki megítélése nem változott oly nagymértékben, mint tettei engedni sejtének. Kétség sem fér hozzá, hogy kultúrhérosz jelleggel van felruházva, ugyanakkor elismerést e miatt nem kap. Kirekesztésének oka talán a nem túl érett viselkedésében keresendő, hiszen a többi isten mind

12. ábra: Collingwood: Thrym's Wedding-feast (1908.)

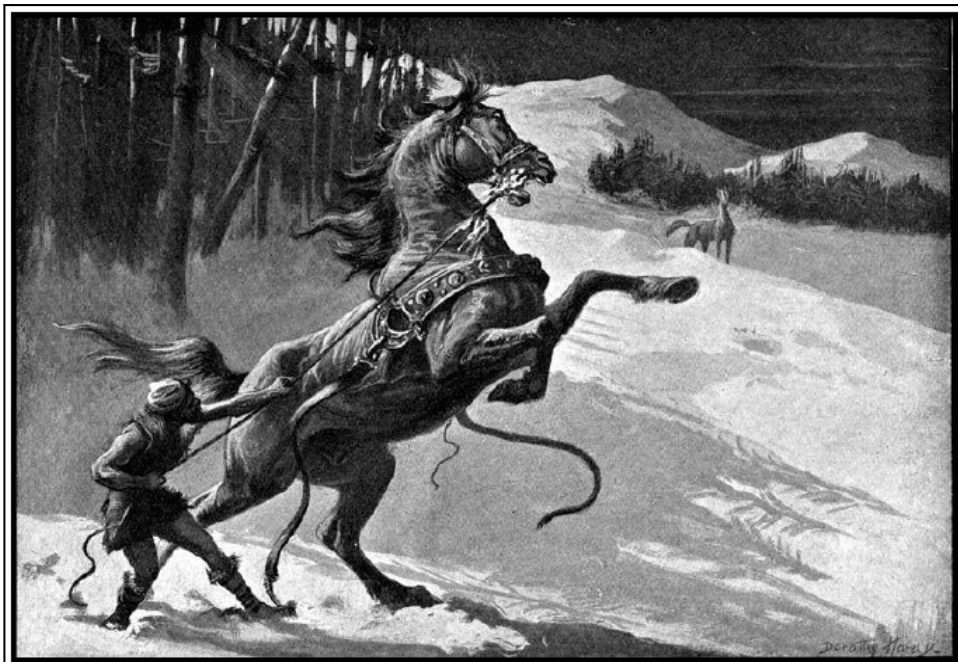
13. ábra: Elmer Boyd Smith: Ah, what a lovely maid it is! (XIX. század vége)

nagyon komoly szerepeket töltenek be, ahol a tréfa és a vicc nem kapott helyet. Odin, az istenek vezetője, tipikus apa figura, akárcsak Thor. Mindketten komolyak, s tekintélyt parancsoló viselkedésükkel példát mutatnak. Frey pedig a hős szerelmes, ki mindent megtesz a szeretett lányért. Egyikük profiljába sem fér bele az a játékoság, ami Lokit jellemzi, s ezért kívülállóként kezelik őt.

2.2 'Elfajzottnak mondanak...'

Az előbbieken láthattuk, hogy Lokinak végül is sokat köszönhetnek a Fényes Ászok, mindezek ellenére kívülállóként bánnak vele. Azonban nem ok nélkül, hiszen Loki személyének van egy olyan aspektusa, mely feszéjezi, sőt mi több, zavarba ejti a többi istent is. Hasonlóan reagálnak az északi istenek, mint a vikingek vagy mi, mikor ezzel a kérdéskörrel találkozunk.

„Egy férfi állt előtte, aki szebb volt, mint az a lány, akit szeretett. Arany hajfürtök hullottak a vállára. Sötétkék szeme gonosan csillogott. Furcsa szabású ruhát viselt. Az anyagba szőtt

14. ábra: Dorothy Hardy: Loki and Svaðilfari (1909.)

varázsminták mozgás közben fel-felvillantak...” Loki külleméről általában így szoktak írni, minden esetben feltűnően – már-már nőiesen – szép férfi. Ez azonban nem igazán férfiúi erény, hiszen főként a nőket írják le ezzel a jelzővel. Ez azonban nem véletlen, s nem a túlfűtött költői fantázia terméke.

Nem egy történetet ismerünk, ahol nőnek álcázta magát. Ezek közül az egyik legismertebb történet a Trym-ének, ahol a címszereplő király ellopta Thor kalapácsát, s váltásául Freyát kérte. Ebbe nem mentek bele az Arany Ászok, helyette azt javasolták, hogy Thor menjen el a Mjöllnirért Freyának álcázva magát. Loki maga ajánlkozott, hogy elkíséri Mennydörgőt udvarhölgynek öltözve, s segíti Thort a szorult helyzetekben. El is kélt a segítség, hiszen Nagyerejűt hangja bizonyosan elárulná, így Loki fog beszélni helyette. Mikor megérkeztek már esküvői fogadás várta a két álruhás istent. Loki, ígéretéhez híven Thort háromszor is kiségette körmönfont szavaival (12. ábra), s így Trym – bár észrevette az apró jeleket – megnyugodott. Ekkor hozatta a kalapácsot, hogy a frigyet megáldják, azonban Thor a kalapácshoz jutva végzett az egész násznappelel.

Ez a történet lényegében magyarázatot kínál a tél eljövetelére – mikor a jégóriások egyik királya, Trym ellopja a Mjöllnirt – majd a tavasz kivirulására – mikoris Thor visszaszerzi kalapácsát. Télen ezért nincs mennydörgés és villám. „A szerencsésen visszaszerzett kalapácsban a tavasszal visszatérő jótékony esőket látni: a zivatarok véget vetnek a déróriások hatalmának, amikor nyolc hónapos skandináv hideg után Thor hazatér Asgardba.”

Mácsik azonban felhívja a figyelmet arra, hogy itt tetten érhető a mítosz egy mélyebb rétege, hiszen Thrym, avagy Dübörgő eredetileg olyan természet óriás volt, ki az Arany Ászok eljövetele előtt őrizte a mennydörgést és a villámot. Neve is ezt támasztja alá, hiszen Thrym a 'mennydörgés', 'dübörgés' a skandináv 'thruma' szavából ered. Hiedelem szerint a mennykövet nem elrabolták, hanem a föld alá süllyedt – nyolc mérföld mélyre -, s minden hónapban egy mérfölddel kerül feljebb.

A történet annyiban egyedül álló, hogy olyan kérdést feszeget, mely igencsak tabunak számított akkor is és most is. Ugyanis két tisztelt férfi istenség női ruhát öltött, s ezt a cselet kihasználva szereztek vissza jogos tulajdonukat. Thor és Loki viselkedésében azonban alapos különbség van. Láthatóan Thort nagyon zavarta a helyzet (13.ábra), s ennek hangot is adott. „Még majd nőnek/ néznek az ászok/ ha menyasszonyi fátylat/ kötök fejemre!” Tehát tartott tőle, hogy a társai hogyan fognak ezután róla vélekedni, s kevésbé vagy egyáltalán nem fogják ezek után tisztelni. Egy tetterős férfi női ruhában nemhogy tiszteletet ébreszt, hanem olyan komikussá válik tőle, hogy az addig kivívott tiszteletet is semmissé teheti. Ugyanazzal a helyzettel állunk szemben, mint mikor egy sikeres üzletember – kinek tekintélye van mások szemében – éjszakánként női ruhát ölt. Az ilyen férfiak rendszerint titkolják ez irányú érdeklődésüket, hiszen könnyen válhatnak a gúny célpontjává.

Loki esetében azonban erről szó sincs, hiszen őt az istenek gyűlésén nem kötelezték semmire, s ki is maradhatott volna az egészből, de ő maga ajánlkozott, hogy segíti Thort. Őt egyáltalán nem feszéjezte a női öltözék. Ugyan neki a tisztelet hiánya miatt nem fájhatott a feje, hiszen Asgardban eddig sem tisztelték. Ez azonban megmutatja Lokinak egy olyan oldalát is, ami miatt a többieket feszélyezte a társasága. Ő egyáltalán nem titkolta ezt az oldalát a többiek előtt. Nem egy ilyen eset fordult elő, hogy ő nőnek álcázta magát – Þökk óriásasszony -, vagy épp nőként viselkedett. Nyíltan vállalta ezt az oldalát, nem törődve a többi isten rosszálló pillantásával.

Egy másik történetben még inkább kiviláglik Loki nőies oldala. Mikor az eddikus mítoszokban Asgard falát egy hegyóriás építeni kezdte Svaðilfari csődörrel, Loki úgy hátráltatta az építkezést, hogy kanca képében elcsábította a csődört (14.ábra). „Az ármanyos skandináv isten, Loki passzív homoszexuálisként gyermeket szül.” A történet szerint az éjszaka elteltével Loki vemhes lett a csődörtől, s megszülte Sleipnirt, azaz Suhanót, akit később Odinnak adott. Tehát Loki nemcsak külsőségekben azonosult a női nemmel, hanem át is lényegült, mikor úgy kívánta meg a helyzet. Loki igen érdekes kivételt jelenít meg, amivel a többi istenség közül teljesen kilóg, hiszen tetszés szerint tudja változtatni a nemét.

Ez a jelenség azonban nem csak itt fordul elő, hanem más népek mítoszaiban is. Általában a nő teremtése előtti helyzetből adódik az egész, hiszen ebben az esetben is kell nemzeni utódokat, s így ez a feladat a férfiakra hárul. A mítoszok tanulsága szerint a férfi minden esetben belehal a szülésbe. Eszerint eredendően a férfi homoszexualitás nem nemi identitás kérdése volt, hanem a mitikus időkben a fajfenntartást szolgálta a nő teremtése előtt.

Ez a kérdéskör tehát az északi népeket is éppoly mélyen érintette, mint a XX. század emberét. Ennek megítélése a századok folyamán – bármiféle egyenjogúsági törekvések

ellenére – hasonló maradt. Ma is valamiféle tabuként kezelik – annak ellenére, hogy meglehetősen erős sajtót kapott -, s akkor is akként kezelték, mivel a homoszexualitáshoz a férfiatlanság jelzője párosult. „...Izlandon – és máshol is – a férfiatlanságot szégyenletes dolognak tartották, és ezt leginkább olyan férfiakban látták, akik tétlen eltűrték az anális behatolást.” Mai napig járja nálunk is hasonló mondás a melegeket illetően. Itt lényegében a hagyományos patriarchális társadalomszemlélet ütközik a liberalizmus eszméjével, s ez szinte feloldhatatlan konfliktust okoz. „A kultúra alakítja mindenkinek az értékeit és hitét, amelyeket aztán visszatükröznek a törvényeink, a szokásaink, és amelyek befolyásolják a hatalom eloszlását, az érték és a státusz meghatározását. Egy patriarchális társadalomban a nőknek nincs igazán jó sorsuk. A férfi sztereotípiák azonban a férfiakon is uralkodnak, bizonyos tulajdonságokat elismernek, míg másokat elutasítanak, és ezzel behatárolják, hogy kik is lehetnek.” Ennélfogva a férfiatlanságot és nőiességet is elítéli a társadalom, azonban nem teheti semmissé ezt a dolgot. Egyetlen dolgot tehet: szemet huny felette, ahogy ezt tették régen és teszik a mai napig.

Azonban ez egy olyan dologra hívja fel a figyelmet, ami minden férfit érint, mégpedig minden férfi lélekben igenis lakik egy nő. Ez a nő pedig aktívan befolyásolja a férfiakat, akár tudomásul veszik, akár nem. Loki esetében ez kendőzetlenül meg is mutatkozik, s elég gyakran felszínre is tör. Jung ezt animának nevezte el. „Ez a ’női’ rész oly alapvetően alsórendűbb a környezethez, és kiváltképp a nőköz viszonyítva, hogy az ember, annak meglétét mind mások, mind pedig maga előtt titkolni kényszerül. Másként megfogalmazva, bár az egyén látható személyisége teljesen normálisnak tűnhet, mások előtt – sőt maga előtt is – eltitkolhatja a ’benne élő nő’ sajnálatra méltó helyzetét.” Így láthatjuk, hogy meglehetősen ellentmondásosan viszonyulnak az emberek a férfiban lakó nőhöz. Mindenki titkolná, de egyben ez az út a teljesség felé is.

Jung fogalmaival élve az anima egy archetípus a tudatalattinkban, azonban az egyik legerőteljesebb. Ez az archetípus teljesen független a tudattól és akarattól, azonban ezek hatására változik is. „Önmagában élő, amely éltet minket; élet a tudat mögött, amelyet nem lehet maradéktalanul integrálni a tudatba, hanem ellenkezőleg: a tudat belőle keletkezett. Hiszen végső soron a pszichés élet nagyrészt tudattalan, s minden oldalról körbeöleli a tudatot; olyan gondolat, mely egyszer csak felbukkan, amikor az ember egyszer számot vet vele... Bár úgy tűnik, mintha az anima a lelki élet összessége lenne, mégis csupán egyetlen archetípus a sok közül... Ő győz meg arról, hogy ne foglalkozzunk a tudattalannal, amely széttöri az erkölcsi gátakat, és olyan hatalmakat enged szabadon, amelyet jobb lett volna a tudattalanban hagyni...” Loki teljesen ezt a férfibe oltott nőt képviseli, hiszen jelenvolt a teremtésnél, megalkotta a szabályokat, amiket ő hág át először. A többi isten e miatt az erő miatt tart vagy helyesebben kifejezve fél Lokitól. Tudják, hogy mire képes, s nincsenek olyan kötelékek – legyen az szabály vagy valós béklyó – melyek féken tarthatják csapongó jellemét. Megcselekszi, amit akar, s akkor, amikor akarja. Sok esetben jóvá is teszi, ha ártott valakinek, de az idő előrehaladtával fokozatosan ráébred a benne szunnyadó erőnek, s az istenek ellen fordul. Látható, hogy azok a normák, amiket a többiek képviselnek, őrá nincsenek hatással. Thor iszonyodott a gondolattól is, hogy nőnek öltözzön, pedig az összes Arany Ász közül ő a legerősebb,

azonban ugyanez a helyzet Lokit a legkevésbé sem zavarta. Ez az, ami miatt a többiek félnék tőle, s emiatt rekesztik ki, fenyegetik folyamatosan halállal, ha nem teszi jóvá csínytevéseit. Csak ezzel a fenyegetéssel képesek hatni rá, mással nem.

Mai fogalmainkkal élve biszexuális, azaz mindkét nemhez vonzódott egyaránt. Ugyanakkor ez a biszexualitás jellemző volt az első dóróriásokra is. „Ymir kétnemű volt: magától nemzett egy emberpárt. A biszexualitás, mint tudjuk, a teljesség elsőrendű kifejeződése. Az ősi germánoknál az őseredeti teljesség eszméjét más mitológiai hagyományok is megerősítik, amelyek szerint Ymir, az istenek őse démonikus óriásokat is nemzett...” Tehát Loki egy olyan isten, aki magában foglalja mind a két nem tulajdonságait, azaz olyan ősi mitológiai lény, ki egymagában képviseli a teljességet. Ez alapján ki lehet jelenteni, hogy a skandináv panteon egyik legöregebb istenével van dolgunk, ki még azt az őszállapotot képviseli, mikor a nemek még nem váltak külön, s a jó és a rossz még nem képviselt külön etikai kategóriákat.

Ezzel ugyanakkor tanítja is gyermekeit, az embereket. Igenis minden férfinak szüksége van a benne lakó nőre, hogy időnként hallgasson rá. E nélkül nem lehetnének igazi társai a nőknek, s nem érthetnének meg indokaikat sem. Szükség van arra, hogy egy ember több nézőpontból is ki tudja értékelni a helyzetet, s Loki megmutatja, hogy a másféle nézőpont vagy hozzáállás nem szégyenletes dolog. Igenis mindenkinek fel kell vállalnia azt aki, s nem szabad leplezni, titkolni illetve szégyellni, akik vagyunk. Az ember csak ezzel válik igazán bölccsé, nem véletlen, hogy Odint is vádolták azzal, hogy az idők kezdetén női ruhában varázsolt. Azonban ez szükséges ahhoz, hogy valaki igazán bölcsé váljon, s teljes rálátása legyen a világra.

A görög mítoszokban is jelen van ez az üzenet, hiszen ott az ember eredendően mindkét nemmel rendelkezett egyszerre, s csak később választotta szét Zeusz az embereket nőkre és férfiakra.

Félelem – Loki problematika

3.1 A kiközösített

Asgardban az istenek nem viszonyultak oly bizalommal Loki felé, mint másához. Úgy gondolom, hogy egyrészt Loki sziporkázó egyénisége és csínytevései számlájára róhatók, azonban ez nem magyaráz meg mindent. Sok esetben az az érzése az embernek, hogy sokkal mélyebb dolog is meghúzódik ebben a kiközösítésben. Ahhoz, hogy mindezt világossá tegyem Loki származását kell jobban körülnönnöm, hogy ki is ő valójában. Mint már korábban említettem szüleit tekintve ő is óriás. Egy névváltozata egyértelművé is teszi számunkra: Hvedrung (Óriásnő Sarja). „A fondorlatos tűzisten azután született, hogy az óriás Fárbaui tüzes pálcával érintette Laufey óriáslányt...” Így Loki megítélését alapján befolyásolja az, hogy a Fényes Istenek hogyan viszonyulnak hozzájuk.

Az Arany Ászok, s lényegében a teremtett világ ellenségei a jötünök, vagyis az óriások. Oly ellentét feszül a két nemzettség között, hogy totális pusztuláshoz vezet mind a két oldalon. Ragnarök idején egymást pusztítják majd, s kevesen élnek túl a tűzvihart.

15. ábra: Arthur Ranckham: Odin, Thor, Frigg és Loki; Richard Wagner: The Ring of the Nibelung – The Rhinegold illusztráció (1910)

A skandináv mítoszokban olybá tetszik, hogy itt nem az a klasszikus óriás képzettel van dolgunk, mint akikre egyébként van ember – mai fejfel – gondolna. Az itteni óriások lényegében sok mindenben hasonlatosak az istenekhez: nagy hatalmuk van, ügyes építőmesterek, nagy lexikális tudással is rendelkeznek és nem utolsó sorban ravaszak is tudnak lenni. Termetük nem túlságosan tér el az Arany Ászokétól, hiszen nem egy esetben az isteneknek viszonyuk volt szépséges óriás asszonyokkal is. Tehát legegyszerűbben úgy tudnám összefoglalni az óriások nemzetségét, hogy ők olyan népek, nemzetségek, akik nem tartoznak a Fényes Ászokhoz. Az óriások változatosságából ítélve, ők nem egy konkrét ellenséges mitikus csoportosulás (jégóriások, déróriások, hegyóriások, tűzóriások stb.), hanem egyszerűen csak nem Asgardban élnek. Sokan úgy vélik, hogy egy ősi isteni panteont képviseltek a Vánok és az Ászok eljöveteleig. Így az ősi istenek törvényszerűen az újabb istenek ellenlábasai lettek, s ez odáig fajult, hogy egyenesen gonoszak is titulál-

ják őket mindenféle magyarázat nélkül. Ebből adódik eredetileg ellenséges voltuk is, hiszen a teremtő istenek nem lehetnek gonoszak, csak jók. Így az óriásokat tették meg az ászok ellenpólusaivá. „A háború lelkiállapota világosan hangsúlyozta ezt a körülményt: minden, amit saját nemzetünk művel, jó, és minden, amit mások tesznek, rossz. Minden aljasság középpontja mindig néhány kilométerrel az ellenséges vonalak mögött van.”

Így minden, ami erény az ászokhoz kapcsolódik, azonban minden, ami gonosz és romlást hoz a világba, az óriásoknak tulajdonítanak. Így az isteneknek – különösen Thornak – szinte kötelessége irtani a jötünöket, még ha nem is cselekedtek ellenük. Ezt bizonyítja Asgard falának építésére felfogadott jötün ’fizetsége’ is. „...Az ászok pedig, ahogy rájöttek, hogy voltaképp egy hegyóriást fogadtak volt fel, akivel szemben nem köti őket semmiféle megállapodásuk, elüzentek Þórért, aki azután nyomban ott is termett. És magasba lendült kalapácsa, a Mjöllnir, kiosztva ezzel az építőmester fizetségét... lehetetlenné téve neki azt is, hogy Óriáshonban élhessen tovább, mert már az első csapás ízzé-porrá

16. ábra: Lorenz Frølich: A depiction of Lokasenna (1895.)

zúzta a koponyáját, és leküldte őt Niflheimbe.” Azonban a mítosz sehol sem tér ki arra, hogy mi is váltotta ki az istenek ellenszenvét az óriásokkal szemben. Ez a tett már előre vetíti az Fényes Istenek bukását, hiszen itt volt szó az első esküszegésről, s innentől kezd hanyatlani az az Aranykor, melyben az istenek uralkodnak. Egy-két történet szól arról, hogy hogyan is próbálták meg fellépni az Arany Ászok ellen, azonban mindig kiderül, hogy ez már egy reakció a Fényes Istenek viselkedésére. A mítoszok kínálnak választ az

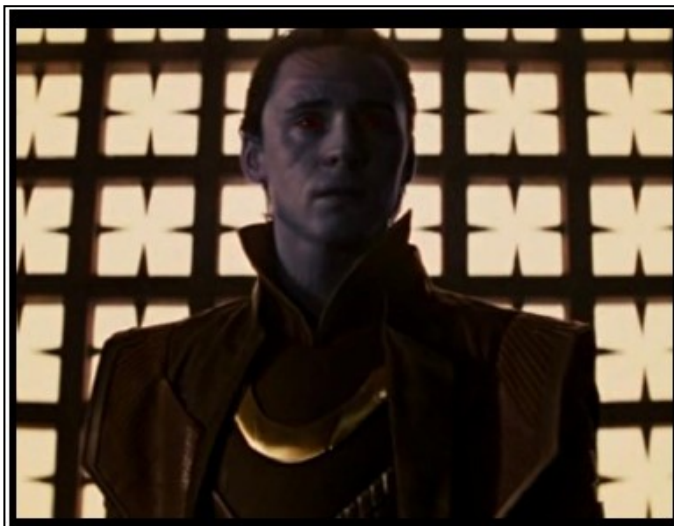
óriások gonoszságának forrására, hiszen Ymir egy mérgező fagyos vízből származott, s ez utódain is meglátszik. Érdekes megjegyezni, hogy voltaképp az asgardi Istenek is az ő leszármazottai, azonban náluk nyoma sincs ennek a gonoszsnak.

Ez a kis kitérő szükséges volt ahhoz, hogy rávilágítsak az istenek és óriások közti kapcsolatra, így sok tettükre magyarázatot adva. Sok esetben ekképp viszonyulnak Lokához is, mintha ő is egy óriás lenne, s nem egy közülük. Az eddiki mítoszokban csak sejteni lehet, hogy indítékait részben ebben kell keresni, de konkrétan sehol sem emlegetik fel származását. A többi isten részéről Loki származásától való ellenérzések mindinkább kiközösítésükben érhető tetten, talán Thor és Odin ez alól kivételek. Ez a kiközösítés jelent meg a marveli Loki illetve Loge esetében is, s mint látjuk az eddikus mítoszoknál is.

Minden civilizációban a legsúlyosabb büntetésnek a kiközösítés és száműzetés számított. „Gyakran hangoztatott vélemény, hogy a törvényen kívüli lét volt az, ami minden északi népnél a lehető legteljesebb elszakadást jelentette az egyén számára a közösségtől... ahol a sérelmet csak a felelős férfiak csoportjai között kötött megállapodásokkal lehetett orvosolni, ott a felelőséget nem vállaló gaztevő joggal számíthatott arra, hogy

17. ábra: Thor, Odin, Loki; Kenneth Branagh [rend.] THOR Marvel Entertainment 2011.

18. ábra: Loki ráébred valódi származására; Kenneth Branagh [rend.] THOR Marvel Entertainment 2011.

valaki megöli, vagy hogy kikerül csoportjának – ebben az esetben családjának, rokonságának – védelme alól.” Ez a jelenség ma is tetten érhető az iskolában a gyerekeknél, ahol a legnagyobb büntetés az, ha nem játszhat a többiekkel, ha kiközösítik osztálytársai.

Láthatjuk tehát, hogy Asgardban Loki ’kilóg’ a sorból, de mégis aktívan befolyásolja lakóit. Mivel a fentebb tárgyalt okok miatt egyszerre félnek tőle, mások pedig tartanak személyétől, így

19. ábra: „Tell mee!” (Mondd el!) Loki kérdőre vonja atyját, származását illetően; Kenneth Branagh [rend.] THOR Marvel Entertainment 2011.

aki teheti, kerüli őt. Ezzel azonban Lokit kirekesztik a társaságukból, sőt a Fényes Istenek társadalmából is. Őt csak megtűrik, mivel Odin ragaszkodik személyéhez. Wagner-nél úgy jelenik meg ez a problematika, hogy Loge nem is isten, hanem tüzdémon, ki már az istenek előtt körbejárta a világot (15. ábra). Itt még nem teljes kirekesztésről van szó, hanem úgynevezett részlegesről, hiszen Thor oldalán sok esetben ott látjuk Lokit, s az istenek tanácskozásán is rendszeresen helyet kap.

Ennek köszönhetően jelenik meg Loki esetében a szeparációs félelem. Fél, hogy azok a kapcsolatok, melyek eddig biztosították a túlélését, elvesznek, s maguk az istenek fordulnak ellene. A Lokasenna-ban Loki itt a többi istent gúnyolja ki, azonban nem alaptalanul (16. ábra). A gúny forrása az a normarendszer mely szerint élniük kellene, azonban az istenek ezeket áthágták. Loki csak szembesíti őket. „Az egyén azzal kényszerül a normák betartására, hogy megszégésüket nyilvánossá teszik, s ennek a gúny az eszköze.” Ezzel azonban saját magát próbálja védeni, hiszen ha szembesítik a többiekkel azokkal a normákkal, melyeket mindannyian elfogadtak, őt is ismét maguk közé fogadhatják. Azonban ez nem így történt. Ezzel csak elmélyítette azt a szakadékot, mely közte és a többi isten között volt. Ezek után mégannyira sem keresték társaságát, mint azelőtt. Ugyanakkor gúnyolódása folytán nevezik Hazugságok Atyjának, pedig ő az, aki a hazugságokat akkor leleplezi.

Ez a kirekesztés azonban nemcsak hátránnyal és megbélyegzéssel jár együtt, hanem annak a lehetőségével, hogy ő kívülről jobban meg tudja ítélni társait. Nem véletlen, hogy Wagner Loget nem istenként hanem egy ősi szellemként mutatta be. „LOGE: Mennek ők a halál elé,/ noha azt hiszik, rajtuk az nem fog./ Már bánom is,/ hogy vesződtem velük./ Bár lehetnék újból/ mi azelőtt voltam/ lebke, libbenő láng,/ hogy felfalhatnám/ a volt uraim,/ mert hiszen dőre,/ vak valahány,/ ha még olyan isteni lény is./ E terv nem bolondság!/ még meggondolom:/ ki tudja, mi lesz?”

3.2 Apáink bűnei

Loki archetípusának jobb megértése végett nemcsak az eddikus történetekben játszott szerepe alapján elemzem személyét, hanem későbbi mítoszváltozatait is nagyító alá veszem. Ezeknek azonban az az érdekessége, hogy sokszor ráépül az előző forrásokra, így lényegében egy másik mítoszváltozattal vagy éppen annak folytatásával kerülünk szembe. Ezekben a történetekben ugyanakkor önálló más személyiségekkel ismerkedhetünk meg annak ellenére, hogy ugyanarról az istenről van szó. Azonban mindnyájukban ugyanaz az archetípus munkálkodik, ami természetesen a legelső forrásban jelenik meg legtisztábban.

Itt Marvel által prezentált Loki motivációit próbálom meg feltárni a 2011-ben bemutatott egészestés játékfilm (THOR) alapján, s remélem, ez segít megérteni az eddikus Loki által megjelenített őstípust is. Ebben a történetben Loki, Thor testvére és Odin fia – legalábbis ez az alaphelyzet (17. ábra). Thor és Loki szereti az apját, s mindenben meg akarnak neki felelni. Mivel Thor az elsősülött, ezért ő Asgard trónjának várományosa, s ez irigységgel tölti el a fiatalabb testvér szívét. Csínytevései is ennek a számlájára róhatók.

Maga a cselekmény onnan indul, hogy Loki rájön valódi származásának titkára, mikor Thort elkíséri a jégóriásokhoz, Jötünheimbe. A déróriások az asgardiak egyik fő ellenlábasai, s kölcsönös gyűlölettel viselkednek egymás iránt. Jung úgy magyarázza ezt a fanatikus gyűlöletet az ellenséggel szemben, mint saját magunk gonosz oldalát vetítjük ki rájuk, így mi mentesülünk ettől a teherrel. „Az olyan ellenség reális létezése, akinek az ember minden gonoszát a nyakába varrhat, félreismerhetetlen könnyebbedést jelent a lelkiismeret számára. Az ember legalábbis kijelentheti, hogy ki az ellenség, vagyis az ember tisztában van azzal, hogy a szerencsétlenség oka kívül van, nem pedig például saját beállítódásában.” Esetünkben az istenek bűneit egyszerűen az óriásokra vetítik át, illetve az ellenük elkövetett bűnök nem is igaz bűnök, hiszen azok óriások, a gonosz erői és a káosz gyermekei. Legalábbis a legtöbb asgardi így vélekedik.

Loki ebben a közegben ébred rá, hogy voltaképp ő is egy déróriás (18. ábra), kiket eddig egész életében megvetett. Ez olyan belső konfliktushoz vezetett, mely alapvetően meghatározta jövőbeli cselekedeteit. Azt azonban tudta, hogy ezt a titkot apjának is ismernie kell, így kérdőre vonta. Ez a beszélgetés azonban nem volt mentes szélsőséges érzelmektől, hiszen Loki haraggal és gyűlölettel volt teli – ez Tom Hiddelston játékából egyértelműen kiderül (19. ábra). Mindez először a felszín alatt munkálkodik benne, majd felszínre tör, ahogy felfogja, hogy apja miért is hozta magával. Loki: „Tehát én is csupán egy lopott ereklye lennék lakat alatt, míg hasznom nem leled?” Úgy véli rájött, hogy miért

volt mindig háttérben, s miért kivételeztek Thorral egész életében. Thor iránti irigysége tehát jogosnak bizonyult, s ez csak elmélyítette a testvére iránti gyűlöletét. Odin közvetlenül mindezt be is ismerte, de ez a szembesítés, a múlt vétkei hirtelen tonnás súllyal nehezdedtek rá. Ezért is vesztette eszméletét, s merült 'odin-álomba' és lett Loki Asgard királya.

Itt jelentkezett számára azonban az igazi dilemma. Tudta, hogy jégóriásnak született, de vér szerinti apja Laufey, a jégóriások jelenlegi királya magára hagyta. Saját vérei elhagyták, s az ellenség királya nevelte fel fiaként. Így bár gyűlölte hazugsága miatt Odint, de egyben hálás is volt életéért, s mindenben továbbra is meg akart felelni neki. Így Asgard trónján végre elég hatalma volt ahhoz, hogy bevégezze azt, amit sok száz esztendővel korábban Odin elkezdett, s Thor is folytatni kívánt. Elpusztítani a szörnyek világát, Jörünheimet. Ehhez azonban egy súlyos háborús ok kellett, s ezért 'szövetkezett' végül is Laufey-val. Vér szerinti apját használta fel arra, hogy legitimálja helyzetét a trónon, s biztosítsa az asgardiak támogatását, egyben bosszút is állt rajta. Akkor tört igazán lándzsát sajátjai mellett, hiszen a végkifejletben Odint nevezte meg valódi apjának. Ott nyert igazi értelmet a sok színjáték.

Igazság szerint ugyanabba a hibába esik, mint fiatalkori nevelőapja, aki azonban addigra már belátta, hogy az a háború hiba volt. Fiait pedig abban a szellemben próbálta nevelni, hogy a békét nem mindenáron a félelem és a fegyverek kényszerítő erejével kell fenntartani. Ezért száműzte Thort Midgardra, s ezért utasította el Loki tetteit, aki pedig mindezt Asgardért, s apjáért tette.

Loki tehát mindenben apja kedvében akart járni, annak ellenére, hogy tudatalatt gyűlölte. Így ő ugyanúgy cselekedett, ahogyan fiatalkori Odin, így ugyanazt az utat járta volna be, mint nevelőapja. Azonban mindez ellentmondott a jelenlegi Odin személyével és tanításával, mivel Odin látta, hogy mindez milyen áldozatokkal jár. Thor – rövid Midgardban eltöltött útja során – erre rájött, s Jötünheimért akár saját testvérével is harcba szállt mások védelméért.

Mivel Loki mindenhol visszautasítást kapott, s senki nem ismerte el tetteinek jogoságát, került szembe egész Asgarddal. Ezért küzdött meg Thorral, ki minden ízében érettebb királyként kezdi majd uralkodását, mint Odin egykoron. Ezért szállt szembe később mindenkiel, ki addig fontos volt számára. Úgy érezte, hogy mindenki elárulta, s senki sincs mellette. Kirekesztetté vált, száműzötté, kit a többiek megvetnek. Ez később megkeményítette szívét, s ezért vette célba később Midgardot, azaz a Földet, egy idegen hadsereggel. Hiszen eredetileg Odin ezért a világerőért szállt harcba a jégóriásokkal, mi lenne nagyobb csapás Asgard számára, hogy elveszítik ezt a világot?

Akárcsak az eddigi mítoszokban marveli Loki személye itt is kettős, mivel minden jó szándéka ellenére ő válik Asgard valódi ellenfelévé. Mintha csak a Raganarök előestéjén lennénk. Szelleme itt is sziporkázó, s elengedhetetlen, mivel hazugsága hatalmas lökést adott Thor érzelmi fejlődésének, s ennek a segítségével lett az a hős, aki a Földet, s a Kilenc Világot védelmezi. A végén saját élete kockáztatásával képes volt megvédeni Midgard egy falujának lakosságát, s képes volt bocsánatot is kérni fivéréől az elkövetett sérelmekért.

Annak ellenére, hogy Loki itt ellenfelévé válik Thornak, mégis kitetszik mitikus segítő oldala, hiszen Thor általa válik azzá, akinek lennie kell. Az ő hazugságai azok, amik egy olyan valóságot mutatnak be Thornak, hogy mi lenne a legrosszabb helyzet, ami tetteit követné. Így a hős megjárja a poklokat, s erősebben tér vissza, mint valaha. Loki nélkül ez nem történt volna meg.

Folytatása következő számunkban

Jegyzetek

1. Jean Shinoda Bolen, M. D.: Bennünk élő istenek; Pilis-Print Kiadó, Nyíregyháza, 2007. (19.oldal)
2. Carl Gustav Jung: A tudattalan megközelítése IN: Carl Gustav Jung: Az ember és szimbólumai; Göncöl kiadó, Budapest, 1993. (22.oldal)
3. Ruediger Dahlke: Mitől beteg a világ?: A modern mítoszok a jövőnket veszélyeztetik; Magyar Könyvklub, Budapest, 2002. (14.oldal)
4. Purebl György: A munkanélküliség munkarendje – Újrakezdés a munka elvesztése után /Forrás: Mindennapi pszichológia honlapja <http://mipszi.hu/cikk/120614-munkanelkuliseg-munkarendje-ujrakezdes-munka-elvesztese-utan>
5. Carl Gustav Jung: A tudattalan megközelítése IN: Carl Gustav Jung: Az ember és szimbólumai; Göncöl kiadó, Budapest, 1993. (23.oldal)
6. Carl Gustav Jung: A tudattalan megközelítése IN: Carl Gustav Jung: Az ember és szimbólumai; Göncöl kiadó, Budapest, 1993. (23.oldal)
7. Egyik ismerősöm erre az élő példa, mivel meglehetősen sok ki nem mondott dolgot kell magában tartania, s ettől köhögő rohamok törtek rá. Amióta viszont jógázik tünetei enyhültek.
8. Sigmund Freud: Pszichoanalízis; Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1990. (24-25.oldal)
9. Sigmund Freud: Pszichoanalízis; Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1990. (13.oldal)
10. Jean Shinoda Bolen, M. D.: Bennünk élő istenek; Pilis-Print Kiadó, Nyíregyháza, 2007. (11.oldal)
11. „A skandináv mítoszokat főként a két Eddából ismerjük. Ez egyiket úgy is nevezik, hogy Edda-versek vagy Verses Edda, amit 1260 körül írtak és egy bizonyos Sæmund írásának is tartanak – Bernáth szerint helytelenül. A másikat Próza-Eddának hívják és valamikor 1220 és 1230 között készülhetett – bizonyíthatóan – Sturla-fia Snorri által (Snorri Sturluson).” /Forrás: Székely Péter: Ász-Thor az európai művészetben; Ághegy: Skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam, 35. szám (4657-4858), 2011. (4727.oldal)
12. Loki egyéb nevei: Hveðrung, Hvedrung (Óriásnő Sarja), Lód, Loft (ur), Lóður, Lodur, Loptr, Lokke, Locke, Lokje Wagnernél Loge és Nail Gaimannál Világúr és Low Key Lyesmith.

13. „Talán öhozzá tartozott a hét utolsó napja, a skandináv laugardagr (mosás-fürdés napja), mely régebben Logadagr vagy Lokadagr lehetett.” Forrás: Mácsik Gábor: *A skandináv mitológia*; Szerzői kiadás, 2012. (66.oldal)

14. Számos magyar fordításnak köszönhetően 170 névváltozattal rendelkezik. Ezek közül legalább 10-15 helyi változat, a többi leíró – beszédes – név. Forrás: Székely Péter: *Odin az európai kultúrkörben*; Ághegy: Skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam, 36-37. szám 2012. (4985.oldal)

15. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina kiadó, Budapest, 2011. (320.oldal)

16. Verses Eddában és a Próza Eddában szereplő történeteket együttesen hívom eddikus történeteknek.

17. Kenneth Branagh rendezte THOR (2011) című filmben Laufey a jégóriások egyik királya, s ott Loki atyja és nem anyja. Ugyanakkor jellemezheti ez a jégóriások kétneműségét is amire lesznek példák az eddikus történetekben.

18. Gulyás Pál: *V. HEIMDALL MEGFÚJJA A VÉGÍTÉLET KÜRTJÉT IN*; Keresztúry Dezső [szerk.]: *A német irodalom kincsháza*; Athaneum kiadása, Budapest (16.oldal)

19. „Ezek az emberalakú istenek, az azok [ászok], vagyis a világegyetemnek tartói, oszlopai. Velük szemben állanak a régiebb istenek, kiknek neve csak a skandinávoknál maradt meg, a tivá-k. (égiek) vagy wán-ok (ragyogók).” /Forrás: Latkóczy Mihály: *Óskeletalí, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia*; Franklin-társulat, Budapest, 1911. (297.oldal)

20. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (307.oldal)

21. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (315.oldal)

22. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (329.oldal)

23. N. Balog Anikó: *Loki, a gúnyolódó kultúrhős IN: Istvánovics Márton [szerk.] Kriza Ildikó [szerk.]: Előmunkálatok a magyarság néprajzához I.: A komikum és humor megjelenésének formái a folklórban*; MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1977. (204.oldal)

24. Mácsik Gábor: *A skandináv mitológia*; Szerzői kiadás, 2012. (66.oldal)

25. Fényes Istenekek lakhelye a skandináv mítoszokban.

26. Mácsik Gábor: *A skandináv mitológia*; Szerzői kiadás, 2012. (66.oldal)

27. Hel, az alvilág úrnője; Fenrir farkas, Jörmungand, a Világkígyó.

28. Odín egyik közkeletű neve.

29. Loki csúfolódása 9. vers N. Balog Anikó és Tandori Dezső fordítása /Forrás: Tandori Dezső: *EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek*; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)

30. „Ezek az emberalakú istenek, az azok, vagyis a világegyetemnek tartói, oszlopai. Velük szemben állanak a régiebb istenek, kiknek neve csak a skandinávoknál maradt meg, a tivá-k (égiek) vagy wán-ok (ragyogók). A két istentábor kemény harcokat folytatott egymással, melyeknek emléke még a pogány-keresztény korszak irodalmi műveiben is nyomott hagyott, de végre a délgermán törzseknél a kereszténység elől lassankint kiszorult a népek emlékezetéből.” Forrás: Latkóczy Mihály: *Óskeletalí, germán és szláv*

mythologia. A magyarok mythológiája IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin Társulat, Budapest, 1911. (297.oldal)

31. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (313.oldal)

32. Ez a történet lényegében a Siegfried mondakörhöz tartozik, mintegy mitológiai előzmény. A történet végén a Hatalom Gyűrűje Fafnirnál, a sárkánynál köt ki, kit később Siegfried győz le, s szerzi meg a kincset. Innen kezdődik a Siegfried-mondakör.

33. Sok mitikus teremtmény – istenek, óriások, törpék, álfok stb. – fel szokták venni állatok alakját. Ilyenkor a forrásokban többnyire úgy utalnak rájuk, mint valaki ennek az állatnak az álcájában. 34. Legismertebbek: Fafnir, sárkány álcája, Odin sas álcája, Loki sólyom álcája, stb.

34. Ez a gyűrű illette a Nibelungok Gyűrűjét (Richard Wagner) és az Egy Gyűrűt (J. R. R. Tolkien) is. Eredetileg Andvaranant-nak hívták, azaz Andvari-ajándéka.

35. Gábor Ignác: Edda-dalok; A Kisfaludy Társaság 1903-ban megjelent kiadásának reprintje, Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1998. (45.oldal)

36. Az aranyat ezért hívják vidraváltságnak (oturgjöld), az ászok szükségpénzének illetve viszályfémnek.

37. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (129-131.oldal)

38. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (171.oldal)

39. Richard Rudgley: A barbárok: A sötét kor titkai; Gold Book Ktf., Debrecen (223.oldal)

40. Az északi népeknél volt egy írott törvény, amit Alfréd király és Guthrum közötti szerződés volt 880 körül. Ebben kifejtik, hogy minden embernek van egy meghatározott értéke ezüstben, amit a gyilkosnak kell megfizetni az áldozat rokonainak. Ez az összeg nagymértékben függ az illető státuszától, s a kereskedőnek garanciát vagy túszt kellett adniuk a kifizetésig. Aki nem tudott fizetni, azt törvényen kívül helyezték, ami azt jelentette, hogy sem jogai sem kötelezettségei nem voltak többé a közösségre nézve, s száműzetésbe kellett vonulnia. Az ilyen embert büntetlenül meg lehetett ölni. /Forrás: Eric Christiansen: Vikingek; Szukits könyvkiadó, Debrecen, 2008. (227-228.oldal)

40. A Világjáró szózata 19. vers G. Beke Margit fordítása /Forrás: G. Beke Margit: Északi istenek; Móra Könyvkiadó, Budapest, 1973. (81.oldal)

42. Sz. A. Tokarev [főszerk.]: Mitológiai enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (567.oldal)

43. Weöres Sándor: Barbossa /Forrás: Aurin fantázia-irodalmi és -művészeti honlap <http://web.zone.ee/aurin/vers/wsbarbarossa.html>

44. C. G. Jung: A szellem jelensége a mesében IN: C. G. Jung: Az archetípusok és a kollektív tudattalan; Scolar Kiadó, Budapest, 2011. (224.oldal)

45. Carl Gustav Jung: A tudattalan megközelítése IN: Carl Gustav Jung: Az ember és szimbólumai; Göncöl kiadó, Budapest, 1993. (21.oldal)

46. A Fenséges beszéde 47. vers N. Balog Anikó és Tandori Dezső fordítása /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)

47. Azonban fordítás és fordítás között is van különbség, hiszen a Verses Edda nem

magyar nyelven íródott, így lényegében a fordító válogatja meg azokat a szavakat, mikkel megismerhetjük ezt a művet. De sok esetben nem csak egy egyszerű fordításról van szó, hanem, ha kicsit is, de újraértelmezik a szöveget, s megpróbálják a maga teljességében visszaadni. Így minden, amit tud az adott kultúráról tükröződik a fordításában: a fordítók valamelyest mítosz-értelmezők is egyben.

48. A völva jövendölése 17-18.vers N. Balog Anikó és Tandori Dezső fordítása / Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)

49. „...Ember sem volt aki a földet művelje. Akkor pára szállt fel a földről, és mindehütt átítatta a termőföld felszínét. Azután megformálta az Úristen az embert a föld porából, és élet leheletét lehelte orrába. Így lett az ember élőlény.” (Mózes első könyve 2,5-2,7)

50. C. G. Jung: A szellem jelensége a mesében IN: C. G. Jung: Az archetípusok és a kollektív tudattalan; Scolar Kiadó, Budapest, 2011. (206. oldal)

51. „Voltak korok, mikor a művész és a társadalom, még nem vált el ennyire egymástól... társadalmi normák és értékrendek egy olyan szabályrendszert alkotott a művészeknek, mely ugyan megkötötte a kezét, viszont ennek köszönhetően az emberek többsége meg is értette azt, amit a művész közölni akart. Ezt Németh Lajos 'preformáció'-nak nevezte. Ezzel biztosítva volt a művészet és a társadalom közti egyetértés.” /Forrás: Székely Péter: Időfelfogás a reneszánsz művészetében IN: Bereczki Tamás[szerk.] Hatfaludy László [szerk.] Tolnai Ágnes [szerk.] E-tudomány 2011/2 Kiadja az E-tudomány Egyesület, Budapest/Forrás: http://www.e-tudomany.hu/etudomany/web/uploaded_files/2.pdf

52. A tudattalan szerkezet tartalmai „... az archetípusok bizonyos mértékig a tudatos léleknek a mélyben rejtőző fundamentumai, vagy gyökerei, amelyeket a lélek nemcsak a szűkebb értelemben vett földbe, hanem egyáltalán a világba mélyesztett bele. Az archetípusok készenléti rendszerek, amelyek egyúttal képek is és emóciók is. Agyszerkezettel öröklődnek, sőt ennek a pszichikai aspektusát képezik...” /Forrás: Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (39. oldal)

53. Gábor Ignác: Edda-dalok; A Kisfaludy Társaság 1903-ban megjelent kiadásának reprintje, Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1998. (115. oldal)

54. Gulyás Pál, Bernáth István, Román József, Dömötör Telka, N. Balog Anikó és Tandori Dezső

55. A félelem esetében nem azért érzi, mert tudja, hogy ezt kell éreznie. „Tehát nem arról van szó, hogy az egyén veszélyesnek értékeli az adott helyzetet, és ennek következtében félni kezd. Az érzelem nem követi, hanem tartalmazza a szituáció értékelését, tehát 'összetételét' tekintve egy semleges izgalom és egy mechanikus asszociáció egymásra hatása, interakciója.” Forrás: Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió; Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. (12. oldal)

56. Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió; Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. (8. oldal)

57. Jean Shinoda Bolen, M. D.: Bennünk élő istenek; Pilis-Print Kiadó, Nyíregyháza, 2007. (97. oldal)

58. Batári Gábor: Oh, istenek, istenek IN: Batári Gábor: Batariversum; Alterra Svájci-Magyar kiadó, Budapest, 2008. (70.oldal)

59. Dr. Balogh Tibor: A pszichológiai elméletépítés néhány alapvető időszaka; Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. (63.oldal)

60. „Hæmir azonban nem volt oly bölcs, mint azt a másik nemzettség állította róla, ezért többnyire csak hallgatott, s minden kérdésben Mímirt szólította. Szófukarsága ugyanakkor a tudás és bölcsesség jeleként is tekinthető: a Völuspá szerint ő adományozott észet az első két emberi lénynek, csekély tudását pedig azzal indokolják, hogy ekkor minden bölcsessége átszállt az emberekbe.” 60. Forrás: Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (73.oldal)

61. C. G. Jung: A kollektív tudattalan archetipusairól IN: C. G. Jung: Az archetipusok és a kollektív tudattalan; Scolar Kiadó, Budapest, 2011. (38-39.oldal)

62. Pócs Éva: Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán; L'Harmattan, Budapest, 2002. (83.oldal)

63. Dr. Balogh Tibor: A pszichológiai elméletépítés néhány alapvető időszaka; Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. (80.oldal)

64. Ezt a magyarázatot sokszor lehet hallani olyan gyerekek szájából, kik rosszat cselekedtek, de valódi okot nem tudtak rá szolgáltatni. Ilyenkor sok esetben a társaság jó megítélése végett cselekedték meg a vicc forrásául szolgáló ártó cselekvést.

65. Mircea Eliade: Vallási hiedelmék és eszmék története; Osiris kiadó, Budapest, 2006. (399.oldal)

66. G. Beke Margit: Északi istenek; Móra Könyvkiadó, Budapest, 1973. (11.oldal)

67. G. Beke Margit: Északi istenek; Móra Könyvkiadó, Budapest, 1973. (11.oldal)

68. Hozzá kell tenni, hogy a fenyegetést valódi tett sohasem követte.

69. Loki csúfolódik, az egyik legérdekesebb ének.

70. Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár; Helikon Kiadó, 2004. (189.oldal)

71. Trym-ének 17. vers /Forrás: N. Balog Anikó és Tandori Dezső fordítása /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)

72. Mickey Zucker Reichert: Az istenölő; Phoenix könyvek, Debrecen, 1993. (18.oldal)

73. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (42.oldal)

74. G. Beke Margitnál

75. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (42.oldal)

76. Trym-ének 17. vers /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (261.oldal)

77. „Szólt Loki ekkor,/ Lauvey fia:/ 'Szolgáló lányként/ kísérőd maradok,/ ketten meggyünk így/ óriások országába.” Trym-ének 20. vers /Forrás: N. Balog Anikó és Tandori Dezső fordítása /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)

78. S. Kirk: A mítosz; Holnap kiadó, Budapest, 1993. (243.oldal)

79. G. S. Kirk: A mítosz; Holnap kiadó, Budapest, 1993. (243. oldal)
80. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2008. (42. oldal)
81. Nem az a meleg aki csinálja, hanem aki hagyja!
82. Jean Shinoda Bolen, M. D.: Bennünk élő istenek; Pilis-Print Kiadó, Nyíregyháza, 2007. (10. oldal)
83. „Végül is ezek az emberek tengerészek voltak, akik együtt töltötték idejüket, és ezért a férfiak közötti kölcsönös homoszexuális kapcsolatok ugyanolyan gyakoriak lehettek, mint más korszakokban; semmivel sem volt kevésbé jelentős, és a források ugyanúgy elhallgatják.” Forrás: Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2008. (42. oldal)
84. Carl Gustav Jung: A tudattalan megközelítése; IN: Carl Gustav Jung [szerk.]: Az ember és szimbólumai; Göncöl kiadó, Győr (27-28. oldal)
85. Carl G. Jung: A kollektív tudattalan archetípusairól IN: C. G. Jung: Az archetípusok és a kollektív tudattalan; Scolar kiadó, Budapest, 2011. (33-34. oldal)
86. Mircea Eliade: Vallási hiedelmek és eszmék története; Osiris kiadó, Budapest, 2006. (392. oldal)
87. Loki: „Téged meg varázsolni mondanak/ Samsey szigetén/ mint jósnők verted a dobot/ varázslóként jártál/ férfinép közt/ azt tartom ez asszonyfajzatra vall.” Ls 24. / Forrás: N. Balog Anikó: Loki, a gúnyolódó kulturhérosz IN: Istvánovics Márton [szerk.] Kriza Ildikó [szerk.]: Előmunkálatok a magyarság néprajzához I.: A komikum és humor megjelenésének formái a folklórban; MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1977. (208. oldal)
88. „Természetünk ti., hajdan nem volt olyan mint most. Három neme volt akkor az embernek, és nem kettő, mint most csak hím és nő; volt egy harmadik, mely ama kettőt egyesíté magában.” /Forrás: Sigmund Freud: A halálösztön és az életösztönök; Belső EGÉSZ-ség Kiadó (75. oldal)
89. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (66. oldal)
90. Példaként említeném Gerd óriáslányt, kinek szépsége teljesen megigézte Freyt, vagy Günlödd, kinek maga Odin udvarolt, s osztotta meg ágyát 3 napig.
91. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (76. oldal)
92. C. G. Jung: Gondolatok az értelemről és a tébolyról; Kossuth kiadó, Budapest, 2010. (45-46. oldal)
93. ernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (97. oldal)
94. Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (109. oldal)
95. „Az óriások valamennyien a hímnős Ymir (az ő nyelvükön Örgelmir) sarjai. Mivel az ósóriás az Elivagar mérgező és fagyos vizéből származott, ő és utódai mind eredendően gonosz lények...” Forrás: Mácsik Gábor: A skandináv mitológia; Szerzői kiadás, 2012. (21. oldal)
96. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2008. (43. oldal)
97. „Amíg a fájdalommal, testi károsodással szemben megnyilvánuló félelmek az organizmus fennmaradásában (divatos szóval élve: túlélésében) játszanak döntő szerepet, a szeparációs félelmek a kulturális normarendszerek befogadása, főként pedig a hozzájuk való adekvált, belülről fakadó alkalmazkodás szempontjából jelentős indítékok.” /

Forrás: Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió; Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. (41.oldal)

98. N. Balog Anikó: Loki, a gúnyolódó kulturhérosz IN: Istvánovics Márton [szerk.] Kriza Ildikó [szerk.]: Előmunkálatok a magyarság néprajzához I.: A komikum és humor megjelenésének formái a folklórban; MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1977. (208.oldal)

99. Richard Wagner: A Nibelung gyűrűje ford. Lányi Viktor; Genius kiadás (78. oldal)

100. Mivel a képregény irodalom meglehetősen széleskörű, így kényszerűségből a képregény alapján készített filmet veszem alapul, amit Kenneth Brannagh rendezett 2011-ben (THOR).

101. C. G. Jung: Gondolatok az értelemről és a tébolyról; Kossuth kiadó, Budapest, 2010. (47.oldal)

102. Loki: „Mert én vagyok a szörnyeteg, akivel a szülők riogatják a gyerekeket?” / Forrás: Kenneth Branagh [rend.]: THOR; 2011 Marvel Entertainment. (Time code: 00:41:29,821 --> 00:41:33,740)

103. Kenneth Branagh [rend.]: THOR; 2011 Marvel Entertainment. (Time code: 00:41:13,888 --> 00:41:19,685)

104. A Marvel Univerzumban az Asgardiak nem mindenható istenek, hanem egy idegen faj, kik csak sokkalta hosszabb életet élnek, mint az emberek. Így regenerációra is szükségük van, s Odin egyfajta álomba szenderüléssel szerzi vissza erejét .